

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΔΥΤΙΣΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ
ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Εἰς τὰς δημόδεις «κοσμογονικὰς παραδόσεις» δύνανται νὰ περιληφθοῦν καὶ αἱ διηγήσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τινῶν ἐκ τῶν ζώων καὶ φυτῶν, τῆς κατασκευῆς οἰκοδομημάτων καὶ ἐκτελέσεως ἄλλων πραγμάτων ἄλλ' ἐπροτίμησα νὰ περιλάβω αὐτὰς ὑπὸ τὸν ὥς ἄνω τίτλον, διότι αὗται κυρίως συνδέονται πρὸς δοξαστὰς προλήθουσας ἐκ τῶν δυϊστικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων τῶν αἰρετικῶν κατὰ τὸν μεσσηνικόν Γνωστικῶν, Πανλικιανῶν καὶ Βογομύλων.

Ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ δημοσιεύω ἀνεκδοτὰ κείμενα τῶν δημοδῶν διηγήσεων ταύτων ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ συγκρίσιν πρὸς ὁμοίας ἢ ἀναλόγους τῆς ρουμανικῆς προφορικῆς παραδόσεως, κάμνω σύντομον λόγον περὶ τῆς προελεύσεως αὐτῶν.

Α'. ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Θεὸς πρῶτον ἐφτείασε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν ἔβαλε στὴν Παράδεισο καὶ ἐκαθόντανε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ζῷα, ποὺ εἶχε φτεριάσει πρωτότερα, καὶ ἐζοῦσε μὲ ἀμβροσίαν (ὅπως κατόπιν ἐζοῦσαν καὶ οἱ Θεοὶ τῶν Ἑλλήνων) ¹, καὶ δὲν εἶχε καμμιὰ σκοτούρα ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶχε τὴν ἐγνοια νὰ μὴ χτυπήσουν τ' ἀστέργια τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ ἐβάσταγε τὶς κλωνές, ποὺ τὰ εἶχε δεμένα, ἐφρόντιζε νὰν τὰ ἀνάβῃ τὸ βράδυ, γιὰ νὰ φωτίξῃ τὴ γῆ, καὶ νὰν τὰ σβένῃ τὴν αὐγὴ καὶ ν' ἀνάβῃ τὸν ἥλιο, γιὰ νὰ φωτίξῃ τὴ γῆ.

Βλέποντας τὸν Ἀδὰμ νὰ κάθεται καὶ νὰ παίξῃ μὲ τὰ ζῷα, ποὺ ἦσαν ἡμερα, χωρὶς καμμιὰ σκοτούρα, εἶπε μέσα του : «Μωρὲ ἐγὼ εἶμαι Θεὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ γερατᾶς, ποὺ κάθεται ξαπλωμένος καὶ δὲν τοῦ καίγεται καρφὶ γιὰ τίποτα !...». Ὁ Διάβολος

1. Ἐνταῦθα προφανῶς ὁ συλλογεὺς Χ. Κορύλλος παρεμβάλλει εἰς τὴν λαϊκὴν διήγησιν φράσεις ἰδικὰς του. Τὸ ἴδιον κάμνει καὶ κατωτέρω.

λος, πού κατάλαβε τί συλλογᾶται ὁ Θεός, γιατί ἦτανε πρῶτα ἄγγελος, πάει στοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λέει: — «Δίκιο ἔχεις γιὰ ὅτι σκέπτεσαι. Μοῦ δίνεις τὴν ἄδεια νὰν τοῦ δώσω ἡ γὼ δουλειά, γιὰ νὰ μὴν κἀθεται ἔτσι ἑξένοιαστος;». — «Σοῦ δίνω, τοῦ λέει ὁ Θεός, γιὰ νὰ ἰδῶ τί θὰ κάμῃς!». Ὁ Διάβολος ἐπῆγε στοῦ ἀργαστήρι τοῦ κ' ἔφτιασε τὴν Εὐα, ὅσο ἐμποροῦσε ὁμορφη, καὶ τὴν ἐπαρουσίασε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εἶπε νὰν τῆς φωνήσῃ προὐν ζωῆς, γιατί ἦτανε ψόφια. Ὁ Θεός, ἀφοῦ τὴν περιεργάστη καὶ τὴν ἐθαύμασε, ἐπαίνεψε τὸ Διάβολο γιὰ τὴν τέχνην του καὶ τὴν ἐζωνιάνειψε τὴν Εὐα. Τότες τὴν ἐπῆρ' ὁ Διάβολος κατὰ μέρος καὶ τῆς εἶπε κάτι λόγια στ' αὐτὴ καὶ τὴν ἔστειλε νὰ πάῃ στὸν Ἀδὰμ γιὰ συντροφιά του, πού τοῦ στέλνει ὁ Θεός. Ὁ Ἀδὰμ, σὰν τὴν εἶδε καὶ ἔμαθε πὼς τὴν ἔστειλε ὁ Θεός, εἰπὼν «οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν», ἐχάρηκε πολὺ καὶ τῆς ἔστρωσε μερικὰ συνόφυλλα κ' ἐκάθησε κοντά του. Ἀφοῦ ἐγνωριστήκανε καλὰ καὶ εἶδανε τί εἶχε ὁ ἕνας παραπάνου καὶ τί ἔλλειπε τοῦ ἄλλουνοῦ, ἀπ' τὴ χαρὰ του ὁ Ἀδὰμ ἐλησμόνησε τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ φάγῃ τὸ ξύλον τῆς γένεως, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν καὶ κατὰ παρακίνησι τῆς Εὐας, ποὺ εἶχε διαταχθῇ ἀπὸ τὸ Διάβολο, τὸ ἔφαγε μαζί μὲ τὴν Εὐα. Ἐπράξαν τὸ πονηρὸν!

Τότες τὰ θηρία ἀνοίξανε καὶ τοὺς ἔφαγαν ἀπ' αὐτὸν καὶ τὰ κτεῖδια καὶ οἱ σὴορ-καῖοι καὶ τὰ ἄλλα κακοποιήσαντα καὶ ὁ Παράδεισος ἐσηκώθηκεν τὸ νὰ πόει. Ἐξέποντας ὁ Θεός ἕνα τέτοιο πρᾶγμα, ἔστειλε τὸν ἄγγελο μὲ τὴν πυρρίνην ρομφαίαν καὶ τοὺς ἔβγαλε ὅξω ἀπὸ τὸν Παράδεισο καὶ τοὺς εἶπε: «Ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου των φαγεῖν τὸν ἄρτον των». Γιὰ τοῦτο ὁ Θεός ἐδόσε ἐντολὴ νὰ μὴν ἔμπη ποτὲ γυναῖκα στὸν Παράδεισο, ἀφοῦ μιὰ ὥρα ἐκάθησε ἡ Εὐα μέσα καὶ δὲν ἄφησε παλούκι στοῦ φράχτη. Λέγε πὼς ἡ Ἀγία Αἰκατερίνη ἐφόρεσε φουστανέλλες κ' ἐμπῆκε γιὰ σπανὸς καί, ὅταν τὴν ἀνακαλύψανε, τὴν ἔβγαλαν ὅξω καὶ τὴν ἔβαλαν νὰ σιγυράῃ τὸ κοττέ-τζι τοῦ Παραδείσου. Ὡστε ἄδικα νηστεύουνε οἱ γυναῖκες!

(Πελοπόννησος. — Λαογρ. Ἀρχ., χειρ. ἀρ. 2268, σ. 1218-19, συλλογὴ Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα-Ἥλις, 1926;). [Ἐφεξῆς: Λαογρ. Ἀρχ. = Λ.Α.]

2. Περί τοῦ ἀρνησαμένου τὸν Χριστὸν ἐγγράφως.

Ὅταν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα διώχτηκαν ἀπὸν τὸν Παράδ'σο, ἤκλιγαν κὶ θρηνοῦσαν γιὰ τὰ καλὰ πού ἔχασαν. Μιὰ μέρα, κεῖ πού γκιζερούσαν¹ κοντά σ' ἕνα ποντάμ., βλέπ'ν ἕναν ἄνθρωπο νὰ τς πλησιάζ'. Ἦταν ὁ Τρισκατάρατος κὶ ὁ πονταμὸς ἦταν ὁ Ἰορδάν'ς. Λέει στὸν Ἀδὰμ ὁ Τρισκατάρατος: «Ἐ, Ἀδὰμ, μὴ στενοχωριέσαι ἰγὼ θὰ σ' δώκω οὐλα τὰ καλὰ, πού ν' στ' γῆς, ὅταν θὰ μοῦ υπογράψ'ς ἰδῶ (κὶ τοῦ

1. ἐπλανῶντο.

δείχν' μιὰ πλάκα) ὅτι θὰ εἶσι πάντοτε δικός μ'». Ὁ καημένος ὁ Ἀδάμ ἔβαλε τ'ν ἐπογραφή τ' καὶ ὁ Τρισκατάρατος πῆρε τ'ν πλάκα καὶ πῆγε καὶ τ'ν ἔκρυψε σ' ἓνα βιὸν σὺν ποτιτῶν. Ἡ πλάκα ἔμειν' ἐκεῖ ὥς ὅτου ὁ Χριστὸς βαπτίστηκε στὸν Ἰορδάν' καὶ διαλύθηκε τ' ὁμολόγῳ τοῦ Ἀδάμ μὴ τὸ Σαῖτάν.

(Λυτικὸν Ζαγόριον Ἡπείρου. — Δ. Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 77, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1962).

3. Ἡ δημιουργία τοῦ λύκου.

Α'.

Τὸν παλιὸ καιρὸ ὁ Θεὸς ἔχτισε ὅλο τὸν κόσμον, ὁ Διάβολος ἔπλασε τὸ λύκο, μὰ ψυχὴ δὲ μπόρεσε νὰ τόνε δώσ'. Πῆγε καὶ εἶπε στὸ Θεό, γὼν αὐτὸ τὸ ζῶν τὸ ἄκαμα, τί νὰ τὸ κάμω νὰ περπατήσ'; Εἶπε καὶ ὁ Θεός, πᾶνε μέσα στὸ βουνό, κάνε ἓνα μαντρί, ἔμπα μέσα, βγάνε τὸ πόδι σ' ἔξω καὶ πές, «σῆκω, λύκο, φάγε με» καὶ θὰ περπατήσ'. Πῆγ' ὁ Διάβολος, ἔκαμε τὸ μαντρί, μπῆκε μέσα, ἔβγαλε τὸ πόδι τ' ἔξω καὶ εἶπε, «σῆκω, λύκο, φάγε με». Ὁ λύκος σηκώθηκε καὶ ἔφαγε τὸ πόδι τ'. Ἀπὸ τότες ὁ Διάβολος ἀπόμ'νε μ' ἓνα ποδάρι καὶ εἶναι κοντοποδάρας.

(Ἀνατολικὴ Θράκη. — Κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς καὶ Θερινῆς Στασιούλης Σαραντῆ.

Τὸ λύκο τὸν ἔφκειασε ὁ Διάβολος μὲ τὸ ποῦμα ξύλα. Ἀμα τὸν ἐτελείωσε, πῆγε στὸ Θεὸ καὶ τοῦ πε: — «Κύριε, ἔφκειασα ἓνα ζῶν, πές μου, πῶς νὰ τὸ ζωντανέψω». — «Μάλιστα, τοῦ πε ὁ Θεός, πῆγαινε καὶ πές του: «Σῆκω ἀπάνω περπάτα καὶ νὰ φῶς τὸ πόδι τοῦ ἀφέντη σου». Ὁ Διάβολος γύρισε πάλι καὶ πῆγε ἐκεῖ, ποῦ εἶχε φκειασμένον τὸ λύκο, ἀλλὰ τοῦ πε μονάχα: «Σῆκω, λύκε, καὶ περπάτα». Ὁ λύκος δὲ ζωντάνεψε. Ὁ Θεὸς κατάλαβε τί ἔγινε καὶ τοῦ λέει: «Πῆγαινε νὰ τοῦ πῆς ὅλα τὰ λόγια ὅσα σοῦ εἶπα». Ὁ Διάβολος τότε πῆγε καὶ τοῦ εἶπε ἔτσι. Ὁ λύκος ἐζωντάνεψε καὶ ἔφαγε καὶ τὸ πόδι τοῦ Διαβόλου. Ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα ὁ Διάβολος εἶναι κοντοσός. Ἀλλὰ καὶ ὁ λύκος, ἐπειδὴ τὸν ἔφκειασε ὁ Διάβολος μὲ ξύλα, ἔχει λαიმὸ ξυλιασμένο, δὲ μπορεῖ νὰ τὸν γυρίσῃ, ἂν δὲν γυρίσῃ καὶ ὅλο τὸ κορμὶ του. Εἶναι καὶ μονάντερος. Ἐχει ἓνα μονάχα ἄντερο, ἀλλὰ χωνεύει καὶ τὴν πέτρα ἀκόμα. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ ἄνθρωπο, ποῦ χωνεύει, λένε πῶς εἶναι μονάντερος σὰ λύκος.

(Αἰτωλία. — Δ. Α. χειρ., ἀρ. 148, σ. 1, συλλ. Δ. Λονκοπούλου, 1919).

Γ'.

Ἀφοῦ ὁ Χριστὸς φύλαγε τὰ πρόβατα, εἶχε καὶ μαζί του τὰ σκῆλη. Καὶ παρουσιάζεται ὁ δαίμονας στὸ Χριστὸ καὶ τ' λέει: «Τ' εἶν' αὐτά;» — «Αὐτὰ εἶναι σκῆλη»,

τοῦ λέει ὁ Χριστός, «καὶ φυλᾷν τὰ πρόβατα». Λέει: «πρέπει νὰ ᾿χω καὶ ἐγὼ ἓνα τέτοιο νὰ μοῦ φυλᾷν τὰ γίδια», ἐπειδὴς εἶναι τὰ γίδια τοῦ Διαβόλου. Τοῦ λέει ὁ Χριστός: «Θὰ σὲ ὀρμηνέψω ὅτῳ νὰ φκειάσῃς καὶ σὺ ἓνα σκ᾿λί. Θὰ πᾶς, ἴλέει, νὰ κόψῃς ἓνα κούτσουρο ἀπὸ μιὰ ἀγραπιδιά, γκορτζιά, καὶ θὰ τὴ κοντοκοριάσῃς, καὶ ἀφοῦ θὰ εἶναι ἴσο τὸ κούτσουρο, ἀπὸ ὅτῳ κομμένο καὶ ἀπὸ κεῖ κομμένο, θὰ τὸ κλωτσήσῃς μὲ τὸ ποδάρι καὶ θὰ τ᾿ πῇς: «Σήκ᾿ ἀπάνω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σ᾿». Ὁ Διάβολος ἔφυγε καὶ ἔκοψε τὸ κούτσουρ ἀπὸ τὴν ἀγραπιδιά καί, ἀφοῦ τὸ κοντοκούριασε, πονηρεύτηκε ὁμῶς μήπως σηκωθῇ καὶ τὸν φάῃ καὶ ἔφκειασε ἓνα λάκκο καὶ μπῆκε μέσα ὁ Διάβολος στὸ λάκκο καὶ ἔβγαλε τὸ ποδάρι τ᾿ ὅξω. Καὶ τὸ κλωτσάει τὸ κούτσουρο μὲ τὸ ποδάρι. Καὶ τ᾿ λέει: «Σήκω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σου!» Κ᾿ ἔτσι τὸ κούτσουρο ἔγινε λύκος καὶ τοῦ τρώει τὸ ποδάρι. Καὶ γι αὐτὸ εἶναι κοντοσοδαίμονας καὶ ὁ λύκος εἶναι ἀλύγιστος, κούτσουρο¹.

(Πράγματα Ἠλείου. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 580-81, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1959).

Πίσ' ἀπ' τὴν Ἀστράκα, πού' νὰ τὸ βουτᾷ τὸ Λειβαδάκι τοῦ Ρομπόζ', ἱκεῖ πέρα κοινοῦται ὁ Χριστὸς μὲ τὸ Σαῖτάνη το μάλω. Ὁ Χριστὸς εἶχε πρόβατα καὶ ὁ Σαῖτάνης εἶχε γίδια. Φθονοῦσαν ἓνας τὸν ἄλλο. Ὁ Χριστὸς ἔκανε καλὰ ἔργα, ὁ Σαῖτάνης κακά. Ὅτι ἔργα ἔκανι ὁ Σαῖτάνης, ὁ Χριστὸς τς ἔδωκε ἀναπνοὴ καὶ πνεῦμα. Ὁ Χριστὸς εἶχε τὰ πρόβατα. Ὁ Σαῖτάνης φκειάσει τὸ λύκο, γιὰ νὰ φάῃ τὰ πρόβατα τ᾿ Χριστοῦ.

Γιὰ νὰ τὸν φκειάσ', ἐπελέκῃς ἓνα κούτσουρ ἀπὸ γκορτζιά (ἀγριαγλαδιά), γι αὐτὸ καὶ ὁ λύκος δὲν μπορεῖ νὰ στρέψ', γυρίζ' μονοκόμματος. Κι ὅταν τὸν τελείωσῃ «τί νὰ τοῦ πῶ τώρα Χρῆστο;». — «Νὰ τ᾿ πῇς τρεῖς φορὲς «σήκω νὰ φᾶς τὸν ἀφέντη σ᾿». Κι σηκώθ' καὶ ὁ λύκος καὶ τό' φρε τοῦ Σαῖτάνη τὸ ἓνα τ᾿ πόδ'.

Ὑστερα πάει ὁ λύκος νὰ φάῃ τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς ἀπόλυνσι τὴ γκλίτσα τ᾿ καὶ ἔγινε σκύλος καὶ ἐκυνήγησι τὸ λύκο.

Ἔβαλαν τὰ γίδια νὰ τ᾿ ἀρμέξουν ὁ Χριστὸς ἄρμιγι καὶ ὁ Σαῖτάνης τὰ βάριγε, γιὰ νὰ περνᾷν μὲ τὴν ἀράδα μέσα στὴ στρουγγα καὶ νὰ τ᾿ ἀρμέγ' ὁ Χριστὸς. Ἀλλὰ ὁ Χριστὸς μὲ τὸ τσιμπούκ' πού' εἶχε τὰ καιγε στὸ γόνα, τὰ βούλλωνε, γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν μαλλιά στὸ γόνα, ἔχουν τὴ βούλλα του καὶ εἶναι σημαδεμένα. Ὅσα σημάδερε, ἡμέρεψαν. Ὅταν κατάλαβε ὁ Σαῖτάνης ὅτι ἡμέρεψαν τὰ γίδια, ἀπέταξε τὴ σκούφια

1. Σημειωτέον ὅτι ὁ διηγηθεὶς εἰς ἐμὲ τὴν παράδοσιν ταύτην Δ. Γ. Τσιλιγιάννης, ἐτῶν 37, κτηνοτρόφος, προσέθεσεν: «Ὁ λύκος δὲν μυρίζεται» (=δὲν ἔχει ὄσφρησιν), γιὰ τὸν ἔχει ὁ διάβολος φκειαγμένο ἀπὸ ἀγριογκορτσά.

ὁ ἐκεῖνα πού' χε μέσ' στή στρούγγα, πού' ταν ἀνάρμεγα, καὶ τὰ λάκισε κ' ἔφ'γαν, καὶ αὐτὰ εἶναι τ' ἀγριόγριδα, πού' δὲν ἔχουν βούλλα καὶ τὰ κατέχ' ὁ Σαῖτάν'ς σήμερ¹,

(Σαρακατσάνοι Πατίγγου Ζαγορίου Ἡπείρου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 195-97, συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1962).

4. Ἡ δημιουργία τῆς γίδας.

Α'.

Τῇ γίδα τὴν ἔφτειασ² ὁ Διάβολος καὶ οὐλα τὰ γίδια, ἀλλὰ δὲν ἐμπόρεσε νὰν τὰ κάμῃ νὰ κἀθουνται, γιατί δὲν ἐλυγάγανε τὰ γόνατά τους καὶ ἔτσι ἐστεκόσαντε πάντα ὁλόρθα κ' ἐβοφάγανε. Ὅταν συναπαντήθηκε μὲ τὸ Χριστό, τοῦ εἶπε ὅτι «ἔφτειασα ἓνα ζῶο, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰν τὸ κάμω νὰ κάτση χάμου καὶ μοῦ ψοφάει» καὶ τοῦ ἔδειξε τὰ γίδια. Τότες ὁ Χριστὸς ἔβγαλε τὴ βούλλα του καὶ ἐβούλλωσε τὰ γίδια στὰ γόνατα τῶν μπροστινῶν ποδιῶν καὶ ἁμέσως ἐκαθίσανε. Γιὰ τοῦτο τὰ γίδια ἔχουνε στὰ μπροστινὰ πόδια ἀπὸ μία βούλλα στὰ κάθε γόνατο, τὴ βούλλα τοῦ Χριστοῦ.

Ὅτι ἡ γίδα εἶναι πλάσμα τοῦ Διαβόλου φανερὰ ἀπὸ τὴ φτειασή της, διότι ἔχει κέρατα καὶ γένηα, ἐνῶ ἡ πρόβατα δὲν ἔχει οὐδὲ θύσκει χάμου στὴ γῆ, παρὸς τὸ πρόβατο, ἀλλὰ σκαλώνει στὰ κλασσά καὶ τρώει τὰ λουφερά βλαστάρια καὶ ἔτσι καταστρέφει τὰ δάση. Τὸ χειρότερο αὐτὸ οὐκ εἶναι καὶ ξετσιπίωτη³, διότι ἐνῶ τὸ πρόβατο καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἔχουν κρεμασμένη τὴ νουρά τους καὶ σκεπάζουν (τὰ θηλυκά) τὰ κορφία μέλη τους, ἡ γίδα ἔχει σηκωμένη τὴ νουρά της καὶ φαίνονται οὐλα της.

(Ἀχαῖα - Ἡλις.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1222-23, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

Β'.

Μία φορὰ, πού' βγῆκε ὁ Διάβολος, βαλθῆκαν μὲ τὸ Χριστὸ νὰ κάμουν δυὸ πράματα. Ὁ Διάβολος ἔφκειαζε τὰ γίδια καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ γονατίσουν, διὰ κοιμῶνταν, καθόλου. Ὁ Χριστὸς ἔφκειαζε τὰ πρόβατα καὶ μποροῦσαν νὰ γονατίσουν καὶ κοιμῶνταν ὅλο τὸ μεσημέρι. Τὰ γίδια, πού' δὲν μποροῦσαν νὰ γονατίσουν, ἔφενγαν, ὅλο ἔφενγαν καὶ ὁ Διάβολος, πού' πάγαινε κοντά, ἀνάπαιψη δὲν εὔρισκε. Ἀπόστιασε. Τότε ὁ Διάβολος ρώτησε τὸ Χριστό, πῶς τὰ κατάρφε νὰ κοιμῶνται τὰ πρόβατά του. Ὁ Χριστὸς δὲν τοῦ εἶπε τίποτα.

1. Διήγησις ὑπὸ Θ. Τσουμάνη, ἐτῶν 47, σκηνίτου Σαρακατσάνου.

2. ἀναιδής.

Τότε καὶ ὁ Διάβολος σοφίστηκε μὲ τὰ κέρατά του καὶ ἔκοψε μιὰ πέτσα ἀπ' τὰ γόνατα τῶν γιδιῶν καὶ τὰ κατάρφερε νὰ γονατίζουν καὶ νὰ κοιμοῦνται. Ἀπὸ τότε καὶ ὅσπερα μποροῦν τὰ γίδια νὰ γονατῶν καὶ νὰ κοιμοῦνται τὸ μεσημέρι.

Γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ Χριστὸ ὁ Διάβολος ἔφκειασε τὴν ἀλεποῦ καὶ τὸ λύκο καὶ ἐπῆγαιναν καὶ ἔτρωγαν τὰ πρόβατα ἄρνια καὶ πρόβατα τὰ σακάτευαν. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ τὸ Διάβολο, ἔφκειασε τὸ μαντρόσκυλο καὶ αὐτὸς κυνηγᾷ τὰ γίδια καὶ φεύγουν ἀπ' τὸ μπουλούκι.

Πάλε ὁ Διάβολος ἔφκειασε τὸ λαγὸ νὰ τρέχῃ πολὺ. Κι ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ λαγωνικὸ νὰ κυνηγᾷ τὸ λαγόν.

(Αἰτωλία.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 868, σ. 22, συλλ. Νικολ. Παμαντιάνη, 1927).

Γ'.

Τὰ γίδια ἦταν ὅλα ἄγρια ἦταν τοῦ Σατανᾶ. Κι ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶδε ὅτι τὰ γίδια αὐτὰ ἦταν ὅλα ἄγρια, σκέφτηκε, πῶς νὰ τὰ γλῶσσι ἡμεῖς. Καὶ λέει στὸ προσωπικόν τ'. «Μαζέψετε αὐτὰ τὰ γίδια μὲ τὴν βοήθειαν τῆς δικῆς μου, ὥς εἶναι ἄγρια, καὶ θὰ τὰ βάλλω μεσὸ ὁ ἑνα μαντρί».

Ἀφοῦ τὰ μαζέψαν τὰ γίδια καὶ τὰ βάσαν μεσὸ ὁ ἑνα μαντρί, τότε ὁ Χριστὸς λέει: «Καθίστε νὰ εἶ ἀρμέξωμά». Ἀφ' οὗ ἡμέρας, συνεχούσαν, παίρνει ὁ Χριστὸς τὸ γάλα πὸ πέφτε στὸ καρδάρ καὶ τὰ σφραγίζει τὰ γίδια στὰ γόνατα καὶ, ἀφοῦ τὰ σφραγίζε, τὰ γίδια ἡμέρευαν, ἡμεροῦσαν καὶ κοιμοῦνταν ἐκεῖ.

Ὁ Σατανᾶς παρουσιάζεκε στὴ στρουγγα. Κι ἀφοῦ τελείωσαν τὰ γίδια καὶ ἦταν λίγα μέσα, βλέπει μπροστὰ στὸ καρδάρνι ἄσπρο γάλα καὶ τὰ γίδια νὰ κοιμοῦνται μπροστὰ ὅλα, ἡμεῖς, γιὰ τοῦ Σατανᾶ τὸ γάλα ἦταν κόκκινο. Κι ἀπὸ τὴν τρέλλα τ' ὁ Σατανᾶς βγάζει τὴ σκούφια τ' καὶ προγγάει τὰ γίδια, πού 'ταν στὴν στρουγγα, καὶ ἔφυγαν καὶ ἔγιναν ἄγρια. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ἀσφραγίστα, ἀγριόγίδα, πὺν κοιμοῦνται μὲ τὰ πόδια τεντωμένα¹.

(Ποιήματα Ἡλείου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 577-78, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου 1959).

1. Ἡ διήγησις ἀνήκει εἰς τὸν Δημ. Γ. Τσιλιγιάννην, ἐτῶν 37 ποιμένα, ἐκ Πραμάντων, γραμμ. γνώσεις τοῦ δημοτικοῦ. Κατὰ τὸν Παναγ. Τσιλιγιάννην, ἐτῶν 33, ποιμένα, μὲ γραμματικὰς γνώσεις τοῦ δημοτικοῦ, «ὁ Διάβολος, μόλις εἶδε τὸ Χριστὸν καὶ ἔβλεπε τὰ γίδια καὶ νὰ τὰ σφραγίζῃ ὅτ' αὐτὰ γόνατα μὲ τὸ ἀφρὶ, ἀμέσως πεταίει τὴν σκούφιαν στὰ ὑπόλοιπα, πὺν ἦταν μέσα στὴν στρουγγα, καὶ ἀμέσως ἔφυγαν, ἐνθ' ὅτ' αὐτὰ σφραγισμένα ἔμειναν ἡμεῖς». Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 578, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1959.

Δ'

Ὁ Χριστὸς εἶχε τὰ πρόβατα καὶ τ' ἄρμεγε καὶ ἤβγαζε γάλα ἄσπρο. Ὁ Διάβολος εἶχε τὰ (γ)ίδια καὶ ἄρμεόντας ἔβγαζε γάλα κόκκινο σὰ γαῖμα. Γι' αὐτὸ παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ πάῃ στὴ στρούγγα του νὰ τ' ἄρμέξῃ μὴ βολὰ καὶ αὐτός. Πῆγε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ἄρμεγε γάλα ἄσπρο, ἀλλὰ ἅμα τ' ἀπάρμεγε, τὰ βούλωνε καὶ ὄλας μὲ τὴ φλόερα του στὸ ποδάρι. Γι' αὐτὸ τὰ (γ)ίδια καὶ ἔχουν τὴ βούλλα τοῦ Χριστοῦ στὰ ποδάρια. Ὁ Διάβολος, ὄντας εἶδε τὸ Χριστό, πὺν τὰ βούλωνε, γιὰτὶ ὅσα βουλλώνονταν γένονταν αὐτιονοῦ, τὰ χούγιαζε καὶ ἔφρυβαν ἀπὸ τὴ στρούγγα. Καὶ σήμερα αὐτὰ εἶναι τ' ἀργιῶδα.

(Παραμυθιά Ἡπειρου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 1365, σ. 381, συλλ. Σπ. Μονσελίμη, Παραμυθιά, 1938).

Ε'

Τὰ γίδια, διὰν βρέχη, κατεβάζουν τὴν ἄσπρη καὶ διὰν εἶναι ἥλιος, τὴ σηκώνουν ἀπάνω. Λένε πὺς τὰ ἴφκειαζε ὁ Διάβολος καὶ τὸν ἀκοῦνε νὰ τὴν κατιβάξῃ, διὰν βρέχη καὶ νὰ τὴν ἀνιβάξῃ, ὅταν εἶναι ἥλιος.

(Μυλοποταμὸς Σουλίου.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2270 Β, σ. 481, συλλ. Ζ. Β. Θιανοπούλου, 1958).

5. Ἡ δημιουργία τοῦ λαγοῦ.

Ἐναγ καιρὸ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Διάβολος ἀνταμωθήκανε. Μία ἡμέρα λέει ὁ Διάβολος στὸ Χριστὸ ὅτι ἔφτιασε ἕνα ζῶο πὺν κανένα ἄλλο δὲν τὸ πιάνει στήμ πηλάλα καὶ ἀμέσως βγάνει ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν καπὸτα του ἕνα λαγὸ καὶ τὸν ἀπόλυσε καὶ ἔτρεχε πάρα πολὺ. Τὴν ἄλλ' ἡμέρα, πὺν ἀνταμωθήκανε πάλι, λέει ὁ Χριστὸς τοῦ Διαβόλου. — «Γιὰ ἀπόλυσε πάλι ἐκεῖνο τὸ ζῶο, πὺν ἔφτιασες». Ὁ Διάβολος ἀπόλυσε τὸ λαγὸ χαρούμενος καὶ ἀμέσως ὁ Χριστὸς ἀπόλυσε τὸ λαγωνικό, πὺν εἶχε φτιάσει ἐπίτηδες, καὶ τὸν ἔπιασε τὸ λαγὸ. Ὁ Διάβολος ἐλυπήθηκε γιὰτὶ τὸν ἐνίκησε ὁ Χριστὸς καὶ ἀμέσως ἐμάζωξε οὐλὸν τοὺς λαγὸν καὶ τοὺς ἐπρόσταξε κάθε νύχτα νὰ βγαίνουνε καὶ νὰν τοῦ ὀργώνουν τὰ χωράφια του, καὶ ἐκεῖνους πὺν δὲ θὰ πᾶνε θὰν τοὺς ἀφήνῃ νὰν τοὺς πιάνουν τὰ λαγωνικά καὶ τὴν ἡμέρα ἀκόμη, ἀφοῦ τοὺς ξετρομπώνουνε. Γιὰ τοῦτο καὶ οἱ στρατολάτες (ὁδοιπόροι), ἅμα ἀπαντήσουνε στὸ δρόμο τοὺς λαγὸ τὴν ἡμέρα, γυρίζουνε πίσω, γιὰτὶ εἶναι ἔργο τοῦ Διαβόλου καὶ ἡ δουλειὰ τοὺς δὲ θὰ πάῃ καλά.

(Ἀχαΐα - Ἡλις.—Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221-22, συλλ. Χ. Κορούλλον, 1926;).

6. Ἡ δημιουργία τοῦ βουβαλιού.

Μιὰν ἄλλη φορὰ πάλε ἐζήτησε ὁ Διάβολος τὴν ἄδεια ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ φτειάσῃ ἓνα ζῷο καλύτερο ἀπὸ τὸ βόιδι καί, ἅμα ἔλαβε τὴν ἄδεια, ἔφτειασε τὸ βουβάλι, δυνατώτερο ἀπ' τὸ βόιδι καὶ μὲ πλέον δυνατὴ φωνή, ποὺ νὰ τρέμῃ ὁ τόπος, ὅταν φωνάζῃ, καὶ μὲ δλόρθα κέρατα καὶ γυρισμένα μπροστά, γιὰ νὰ νικάῃ τὰ ἄλλα ζῶα. Ὅμως τὸ εἶδε ὁ Θεὸς καὶ τὸ ἐξωντάνεψε, τοῦ εἶπε: — «Ἐλα καὶ σὺ, μωρὲ βουβέ, ἀλαφροπάτη καὶ πισωκέρη». Καὶ γιὰ τοῦτο τὸ βουβάλι εἶναι βουβό, ὥστε μόλις ἀκουγεται, ὅταν φωνάζῃ πατάει ἀλαφρὰ καὶ ἔχει τὰ κέρατα ἀπάνου ἀπὸ τὸ σβέρκο του, γιὰ νὰ μὴ μπορῇ νὰ κερατίσῃ κανένα ζῷο ἢ ἄνθρωπο.

(*Αἰχάια* - *Ἡλίας*. Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

7. Ἡ δημιουργία τῆς γκαμήλας.

Ὅταν ὁ Θεὸς ἔφτειασε τὸν κόσμον, ἐπὶ τὴν γῆν ἐξέστη ὁ Διάβολος καὶ τὸν ἐπαράκάλεσε νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ φτειάσῃ καὶ αὐτὸς ἓνα ζῷον. Ὅμως ἔλαβε τὴν ἄδεια, ἔφτειασε τὴν γκαμήλα, ἓνα ζῷο μεγαλύτερο ἀπὸ ἕκαστα πλάσματα. Ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἐπαράκάλεσε νὰ τὴν ζωντανέψῃ, γιὰτὶ ὁ Διάβολος δὲν εἶχε τέτοια ἀνάγκη. Ὁ Θεὸς, ἅμα τὴν εἶδε, τὴν ἐξωντάνεψε καὶ τῆς εἶπε: — «Ἐλα καὶ σὺ, λατοκόπτης, ἀργοκνήτη, μακροκέφαλη, στραβολαίμα, καμπούρα». Καὶ ἀπὸ τότε ἡ γκαμήλα περπατᾷ ἀργά, ἔχει στραβὸ λαιμὸ καὶ εἶναι καὶ καμπούρα.

(*Αἰχάια* - *Ἡλίας*. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 1221, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

8. Ἡ δημιουργία τῆς ψαρόμυγας.

Τὶς ψαρόμυγες (ἀλογόμυγες), ποὺ κολλᾶνε στὰ ζῶα καὶ τῶνε τραυᾶνε τὸ αἷμα, τίς ἔστειλε ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ βλαστημᾶνε οἱ ἀγωγιάντες. Τότες κι ὁ Θεὸς ἔστειλε κατὰ ἄλλες μυῖγες, ποὺ τοσοῦτο λέμε κυνηγοί, καὶ τρῶνε τοσοῦτο ἀλογόμυγες καὶ ἡσυχάζουνε τὰ ζῶα. Οἱ κυνηγοὶ βγαίνουνε ἐπὶ αἱ Πνεμάτων τὴν ἡμέρα.

(*Μήλος*. — Λ.Α. χειρ. ἀρ. 2304, σ. 152, συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

9. Ἡ δημιουργία τοῦ μύλου.

Α'.

Οἱ παλαιοὶ ἐφκειασαν τὸ μύλο, τὴν κάτω καὶ τὴν ἀπάνω μυλόπετρα. Ἐβαλαν καὶ τὸ νερό. Ἐφερναν οἱ πέτρες γύρω κ' ἔπεφτε τὸ σ'τάρ ἀπὸ τὸ κοφίν' στὸ κορτοέλι. Τὸ κορτοέλι τὸ κουνουῖσαν μὲ τὸ χέρ', γιὰ νὰ πέσ' τὸ σ'τάρ μέσα στὴ μυλόπε-

τρα. Κουράζονταν πολὺ κι ἀναγκάστ'καν νὰ ρωτήσουν τὸ Σαῖτάν· τί νὰ κάνουν, γιὰ νὰ μὴ κουράζωνται. Κεῖνος τς εἶπε· αὐριο πρῶι θὰ ῥθῶ καὶ θὰ σᾶς ᾠῶ, ἀλλὰ δὲν θὰ γελᾶς κανένας τὴν ὥρα πού θὰ παρουσιαστῶ ἐκεῖ. Τὸ πρῶι ἄραξε καβάλλα σ' ἓνα λαγό. Οἱ ἄνθρωποι, ἅμα τὸν εἶδαν, γέλασαν. Αὐτὸς θύμωσε καὶ ἔστριψε νὰ φύβῃ. Στὸ φεύγα εἶπε: «Δὲν τοὺς κόβ' τὸ κεφάλ' νὰ βάλουν ἓνα τόντζι¹ νὰ χτυπήσῃ στὴν πέτρα, γιὰ νὰ πέφτ' τὸ σ'τάθ'». Ἀκ'σαν, τς ἔκοψ' τὸ κεφάλ' καὶ τὸ φκειάξανε².

(Πετροβούνη Ἰωαννίνων. — Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2302, σ. 397-98, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1959).

Β.

Μιά φορὰ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤξεραν πῶς νὰ φκειάσουν μύλο, γιὰ νὰ ἀλέθουν. Ἀρμάθιαζαν κάτω πέτρες καὶ αὐτὲς πάλι ξερμαδιάζονταν. Τί νὰ κάμουν καὶ αὐτοί. Πῆγαν καὶ τρυπώσανε σὲ μέρος, πού περνοῦσαν δαιμόνοι, γιὰ ν' ἀκούσουν τί θὰ εἰποῦνε. Σὲ λίγη ὥρα πέρασαν καὶ λέγαν: «Ὅτι οἱ χαμένοι νὰ μὴ μποροῦν νὰ στεριώσουν τὸ μύλο! σφήνα καὶ λιθάρι, σφήνα καὶ λιθάρι, νὰ πῶς γίνεται ὁ μύλος».

Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ἄνθρωποι ἀνέβησαν στὸ μύλο κατὰ πού ἤκουσαν τοὺς δαιμόνους. Ὑπερὰ ἀπὸ κάμπισον κατὰ οἱ δαιμόνοι πέρασαν ἀπὸ καὶ καὶ παραξενετήκαν πού εἶδαν τὸ μύλο ἑτοιμο καὶ εἶπαν: «Τοῦς νὰ μᾶς προόδωκε τὴν τέχνη μας!». Καὶ γι' αὐτὸ οἱ δαιμόνοι ἔχουν νὰ κάμουν ἀπὸ τοὺς μύλους· ἐπίσης καὶ οἱ βρικολάκοι. Οἱ λεχώνες ποτὲ δὲν πατᾶνε σὲ μύλο. Εἶναι φόβος ἀπὸ τοὺς δαιμόνους.

(Αἰτωλία. — Λ. Α. χειρ., ἀρ. 148, σ. 15. Α. Λουκοπούλου, Αἰτωλία, 1919).

Γ.

Κατὰ τὰ Δωδεκαήμερα δὲν πρέπει νὰ μπαίνουν στοὺς μύλους οἱ σεληνιαζόμενοι, οἱ ὑστερικές γυναῖκες, πού πάσχουν δηλαδὴ ἀπὸ μητρικά, ἀπὸ συχνὸν πονοκέφαλο καὶ ἀπὸ ἄλλα νοσήματα νευρικά, γιατί ὁ Διάβολος κάθεται μέσα ὡς νοικοκύρης, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐκίνησε πρῶτος τὸ μύλο καὶ τὸν κάνει πολλὰς φορὰς καὶ ἀλέθει μόνος του χωρὶς τὸ μυλωνᾶ. Κατὰ τὸν λαϊκὸν μῦθον ὁ Διάβολος ἐκίνησε πρῶτος τὸ μύλο ὡς ἐξῆς: «Όταν ὁ ἄνθρωπος ἔφτιασε τὸ μύλο, δὲν εἰμπόρειγε νὰ τὸν βάλῃ σὲ κίνηση, γιατί τὸν ἐγύριζε δεξιά. Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὸν κουνήσῃ, ἐπροσκάλεσε τὸ Διάβολο νὰν τὸν

1. «τόντζι, μυτερό σίδερο, πού γυρίζει ἐπάνω σὲ ἄλλο, πού ἔχει μιά τρυπίτσα, γιὰ νὰ μὴ φεύγῃ. Τὰ πάνω τόντζι ἀρσενικό, τὸ κάτω θηλυκό».

2 Ἀνεκοίνωσεν ὁ Χρ. Παπᾶς, ἐτῶν 60.

διατάξη πῶς νὰ κάμῃ, γιὰ νὰ τὸν βάλλῃ σὲ κίνηση ν' ἀλέθῃ. Ὡς τὸν εἶδε ὁ μυλωνᾶς καὶ ὅσοι ἄλλοι ἦσαν ἐκεῖ, ἐσκάσανε στὰ γέλοια. Τοῦ Διαβόλου τοῦ κακοφάνηκε καὶ ἐγύρισε νὰ φύγῃ λέγοντας: «Οἱ κερατάδες, ποτέ, δὲν θὰ τὸν κονήσουνε, ἂν δὲν τὸν γυρίσουνε ἀριστερά». Ὁ μυλωνᾶς καὶ οἱ ἄλλοι τ' ἀκούσανε καὶ ἀμέσως ἐγυρίσανε ἀριστερά κ' εἶτοι ἀρχίνησε ὁ μύλος ν' ἀλέθῃ καὶ γιὰ τοῦτο οὔλοι οἱ μύλοι γυρίζουνε ἀριστερά.

(Ἀχαΐα - Ἡλ. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 949-50, συλλ. Χ. Κορύλλου 1926;).

10. Τζουρλᾶς-τζαμάρα.

Α'.

Τὸν τζουρλᾶ (=ποιμενικὸν αὐλὸν) τὸν ἐφτειασε ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ διασκεδάξῃ, ἀπὸ καλάμι καὶ δὲν πρέπει γι' αὐτὸ νὰ τὸν βαροῦν τὰ μεσάνυχτα, γιατί μαζώνουντ' οἱ Διαβόλοι καὶ χορεύουν.

Ὁ Χριστὸς τότε, γιὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν Διάβολο, ἐφτειασε τὴ τζαμάρα (εἶδος φλογέρας μῆκους μέτρου περίπου, ἐν ᾗ τὸν ἀριστοῦ κουμαριᾶς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ) μὲ πολὺ δυνατώτερη φωνὴ ἀπὸ τὸν τζουρλᾶ. Ὁ Διάβολος ἐφτόνευε καὶ, γιὰ νὰ τῆς χαλάσῃ τὴ φωνή, ἔκαμε κανεὶς τὴν τζαμάρα σὲν κάτω μερὰ, τὸ πῶς μὲρος, ἀλλὰ τότες ἡ τζαμάρα ἐβγαλε καλύτερη φωνή καὶ εἶτοι ἔσκασ' ὁ Διάβολος ἀπ' τὸ κακό του.

Τὴ τζαμάρα, ὅ,τι ὦρα κι ἂν τὴ βαρῶναι φοβάσαι.

(Ἀχαΐα - Ἡλ. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 795, συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926;).

Β'.

Μιά τρύπα χαμ'πλά (=χαμηλά) στ' τζαμάρα τὴ λὲν τρύπα τοῦ Σαϊτάν, γιατί αὐτὸς τ' ἐφκειαξί. Ὁ Χριστὸς, σὰν ἐφκειαξί τ' τζαμάρα, ζήλεψ' ὁ Σαϊτάν κ' ἐφκειαξί κι αὐτὸς τ' ἐν κάτω τρύπα.

(Δντ. Ζαγόριον Ἡπείρου. — Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2453, σ. 197, συλλ. Α. Β. Οἰκονομίδου, 1962;).

Γ'.

Ἡ τζαμάρα ἔχει μιὰ τρύπα χαμηλά στὸ σωλῆνα. Ῥώτησαν ἓνα, γιατί ἔχει τὴν τρύπα αὐτὴ καὶ εἶπε: «Ἐπαιξε κάποιος πολὺ καλὰ τὴ τζαμάρα καὶ ὁ Διάβολος, γιὰ νὰ μὴν παίξῃ τόσο καλὰ, πῆγε καὶ τὴν τρύπησε γι' αὐτὸ τὴ λένε τρύπα τοῦ Διαβόλου».

Ἀνακοίνωσις ὑπὸ Ν. Γαλάνη (ὅπως τὴν εἶχε ἀκούσει στὸ Καρπενήσι, ὅπου ὑπηρέτει ὡς χωροφύλαξ). Ἀθῆναι 9 Μαρτ. 1953.

Β'. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὰ λεγόμενα ἐν ἀρχῇ τῆς ὥς ἄνω ὑπ' ἀριθμ. 1 Πελοποννησιακῆς παραδόσεως, καθ' ἃ «ὁ Θεός... ἐφρόντιζε ν' ἀνάβῃ τὸ βράδυ τ' ἀστέρια, γὰρ νὰ φωτίσῃ τὴν γῆ καὶ νὰ τὰ σβένη τὴν αὐγή», ἐνθυμίζουν βυζαντινὴν δοξασίαν, ἀπαντῶσαν παρὰ Μιχ. Γλυκᾶ οὕτω: «Τὸ γὰρ φῶς ἐκείνο..., λαβὼν ὁ Θεὸς καὶ διανείμας αὐτὸ τοῖς φωσιῖσι πάνσιν..., καθάπερ λύχνους, ἐνέθηκεν, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς»¹. Ἡ αὐτὴ περίπου δοξασία ὑπάρχει καὶ εἰς δύο δημοσιευθείσας ὑπ' ἑμοῦ δημῳδεῖς παραδόσεις ἐκ Νάξου².

Κατωτέρω εἰς τὴν ἐν λόγῳ Πελοποννησιακῇ διήγησιν λέγεται ὅτι, ἀφοῦ «ὁ Θεὸς ἔφτιασε πρῶτον τὸν Ἀδάμ», κατόπιν ὁ Διάβολος, «γὰρ νὰ μὴ κάθεται ξένοιαστος» ὁ πρωτόπλαστος, «ἐπῆγε στὸ ἀργαστήριον τοῦ κ' ἔφτιασε τὴν Εὕα..., τὴν ἐπαρουσίασε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εἶπε νὰν τῆς φουσήσῃ πνοὴν ζωῆς, γιατί ἦτανε ψόφια».

Ἐν Ρουμανίᾳ ἀπαντᾷ ἡ κατωτέρω δημῳδὴς διήγησις, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη, κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Διάβολος, σὰν εἶδε πὼς μὲ τὸν πλάσας δεῖ ἡμπορεῖ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πὼς ἡ γῆ ἐξαπλώθηκε σὰν τέσσαρα σήμερα, ὅπου ὁ Θεὸς τὸν εἶχε ρίξει, σκέφτηκε νὰ πλάσῃ ἕνα ἄνθρωπον, πιστεύοντας ὅτι ἐν τῷ εἶναι σύνθετον οὕτω καὶ ὑποτακτικόν, θὰ ἡμπορέσῃ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς σκοποὺς του. Πῆρε λοιπὸν λάσπην κ' ἔκαμε τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειτα τοῦ ἔβαλε στὸ στόμα ἕνα καλάμι καὶ ἄρχισε νὰ φουσᾷ μ' ὅλην τὴν δύναμιν, γὰρ νὰ τοῦ δώσῃ πνοήν. Ἀλλὰ ὅλη ἡ προσπάθεια πῆγε σὰν χαμένα, γιατί τὸ πνεῦμα τοῦ Διαβόλου ἔβγαινε ἀπὸ τὴν ἄλλην μερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Βλέποντας ὁ Διάβολος πὼς δὲν ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν στὸν ἄνθρωπον, πηγαίνει στὸ Θεὸ καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν σ' ἐκεῖνο τὸ κορμί, ποὺ ἔκαμε ἀπὸ λάσπην. Ὁ Θεὸς ἐμφυσᾷ ἅγιον πνεῦμα στὸν ἄνθρωπον καὶ ὁ ἄνθρωπος παίρνει τὴν ζωὴν μέσα στὴν ψυχὴν του. Γι' αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερα ὁ Διάβολος κυριαρχεῖ στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν βασανίζει, ὅσο ὁ ἄνθρωπος ζῇ, τοῦ στέλνει ἀρρώστειες, διάφορες πληγὰς καὶ ἀνικανότητες, κ' ἔπειτα ξεχωρίζει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ σῶμα, ποὺ τὸ ἀφήνει νὰ σαπίσῃ στὴ γῆ καὶ νὰ τὸ φᾶν τὰ σκουλήκια. Ἡ ψυχὴ ὅμως, ποὺ εἶναι ψίχαλο ἀπὸ τὸ θεϊκὸ πνεῦμα, μόλις τὸ ἁμαρτωλὸ σῶμα πεθάνῃ, ὑψώνεται πρὸς τὸ Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχεται»³.

1. Μιχ. Γλυκᾶ, Βίβλος Χρον., μέρ. I, (ἐκδ. Βόνν., σ. 35).

2. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογρ., τόμ. 18, 1959, σ. 168-169.

3. Tudor Pamfile, Povestea lumii de demult, București 1913, σ. 54. N. Cartoian, Cărțile populare în literatura Românească, vol. I. Epoca influenței Sud-Slave, București 1929, σ. 36.

Ὅμοίως βουλγαρική δημόδης παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἡ Εὐὰ ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς οὐρᾶς τοῦ Διαβόλου¹.

Τὸν πυρῆνα τῶν διηγήσεων τούτων ἀπαντῶμεν εἰς τὸ 27^{ον} κεφάλαιον τοῦ ἔργου τοῦ βυζαντινοῦ μοναχοῦ *Εὐθυμίου Ζιγαβηροῦ* «Πανοπλία Δογματικῆς»², ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῶν βογομλικῶν θεωριῶν. Κατ' αὐτὰς ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἐπλασεν ὡς δεύτερος Θεὸς «τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ γῆς ὕδατι φυραθείσης», ἀλλὰ, μὴ δυνάμενος νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ ζωὴν, «διεπρεσβεύσατο πρὸς τὸν ἀγαθὸν Πατέρα καὶ παρεκάλει πεμφθῆναι παρ' αὐτοῦ προήν.... Τὸν δὲ Θεὸν ὡς ἀγαθὸν ἐπινεῦσαι καὶ ἐμφυσεῖν αὐτῷ παρὰ τοῦ Σαταναῆλ πλάσθῃντι πνεῦμα ζωῆς καὶ γενέσθαι παρὰ τὸν ἄνθρωπον εἰς ψυχὴν ζῶσαν»³. Ὁ αὐτὸς μοναχὸς διηγεῖται κατόπιν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σαταναῆλ δημιουργίας τῆς Εὐας⁴.

Ἡ Πελοποννησιακὴ διήγησις συμφωνεῖ μερικῶς πρὸς τὴν βογομλικὴν δοξασίαν, ἀναφέρονσα ὅτι μόνον ἡ Εὐὰ εἶναι δημιούργημα τοῦ Διαβόλου κατὰ τὸ σῶμα. Ἀντιθέτως, ἡ ρουμανικὴ ἔχει ἀμεσώτατον σφαιρικὴν πρὸς τὰς βογομλικὰς θεωρίας, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐδημιουργίᾳ κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ⁵.

1. Βλ. *O. Dănilă, Watarsagen, tom. I, Leipzig - Berlin 1907, σ. 122 - 124. Γ. Ἀ Μεγα, Ἀδάμ καὶ Χριστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Πανεστ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδ., ἔτ. 1929, σ. 397 - 398. Σημειωτέον δ' ὅτι τὰς βουλγαρικὰς καὶ ρουμανικὰς παραδόσεις ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς *Jordan Ivanov* ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Βογομλικά βιβλία καὶ παραδόσεις, βουλγαριστί, Sofia 1925, σελ. 327 - 336. (Ἐκδοσις Βουλγαρικῆς Ἀκαδημίας). Ὑπάρχει καὶ γαλλικὴ μετάφρασις βουλγαρικῶν βογομλικῶν παραδόσεων ὑπὸ τῆς Lydia Dragomanov, ἐν Mé-lusine, τόμ. IV (1888/1889) στ. 194 - 195, 217 - 220, 263 - 267.*

2. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετυπώθη διὰ πρώτην φοράν ἐν Τεργκοβίστη τῆς Βλαχίας κατὰ τὸ 1710. Περιγραφὴν τούτου βλ. ἐν *I. Bianu - N. Hodos, Bibliografia Românească Veche, τόμ. I, București 1903, σ. 482 - 83, ἀρ. 160*. Εἰς λατινικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, δημοσιευθεῖσαν ἐν Ἑνετίᾳ τῷ 1555, παρελείφθησαν τὰ ὑπ' ἀρ. 12 καὶ 13 κεφάλαια τοῦ ἔργου τὰ κατὰ τῶν Λατίνων στρεφόμενα, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Τεργκοβίστης παρελείφθη τὸ ὑπ' ἀρ. 28 κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἐστρέφετο κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ὁλόκληρον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν Τεργκοβίστη ἐκδόσεως ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἑλλήν. Πατρολ. τοῦ *Migne*, τόμ. CXXX. Τὸ δὲ ἀπόσπασμα τὸ ἀφορῶν εἰς τοὺς Βογομίλους ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς μίαν νεωτέραν ἑκδοσιν, συμφώνως πρὸς παραλλαγὴν χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Utrecht, ὁμοῦ μὲ μίαν ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Β' κατὰ τῶν Βογομύλων ὑπὸ *G. Ficker, Die Phundagiagiten, Leipzig, 1908, σ. 89 - 111*.

3. *Migne, P.G.*, 130, 3, στ. 1297.

4. Ἐνθ' ἄν., στ. 1297.

5. Βλ. καὶ *Elena Niculita Voronca, Datinele și credințele poporului român, I, Cernăuți, 1903, σ. 8-9. T. Pamfile, ἔνθ' ἄν., σ. 54 - 55*.

Ἡ θεωρία, καθ' ἣν τῆς δημιουργίας μετέσχον ἑκτὸς τοῦ κυρίως δημιουργοῦ καὶ ἄλλα ὄντα κατώτερα τούτου ἦτο καὶ πρὸ τῶν Βογομίλων γνωστή. «Ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος¹, λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, διδασκόμεθα ὅτι ὁ τῶν Θεῶν δημιουργὸς ἐκέλευσεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντας θεοὺς νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, πλάττοντες τὸ θνητὸν μέρος τῶν ὄντων, ὅπερ ἔμελλε νὰ συνυφανθῇ μετὰ τοῦ ἀθανάτου.... Ἐπόμενοι τῷ Πλάτῳ παραδέχονται συνεργοὺς τῆς δημιουργίας Φῖλων ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ ὑπομνηματιστὴς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου νεοπλατωνικὸς Χαλκίδιος². Καὶ κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν μυθολογίαν, «ἑκτὸς τοῦ δημιουργοῦ Ρᾶ, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν τῆς δημιουργίας διὰ τῶν δακρύων των καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ οἱ πρῶτοι παρῆγον τ' ἀγαθὰ ὄντα καὶ τὰ χροῖσιμα πράγματα, οἱ δὲ κακοὶ τὰ κακὰ ὄντα καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ πράγματα τοιοῦτοτρόπως οἱ ὄφεις, οἱ σκορπιοὶ, τὰ δηλητηριώδη φυτὰ ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν δακρύων τοῦ Σήτ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν δαιμόνων»³. Τὰς αὐτὰς περὶ τοῦ δοξασίας ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τοὺς αἰρετικοὺς χριστιανούς, τινὲς τῶν ὁποίων «ἐπέστησαν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τῶν ἀγγέλων ἢ ὅτι ὑποῦργουν ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν»⁴. Τὰ δόγματα τούτων μετὰ τῶν αἰγυπτιακῶν συνεκράσαντο ἢ τῶν Βογομίλων αἵρεσις ἢ ἐν Βουλγαρίᾳ διαδοθεῖσα ἐπὶ τοῦ Τσάρου Πέτρου διαδόχου τοῦ Συμεὸν. Αἰτίαι τῆς αἵρεσεως ταύτης ποιεῖται ἡ ἀντιπαρῶν ἐν Μισραῖ Λαία, ἐνθα ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ὁ Χριστιανισμὸς συνητήθη μὲ τὸν Περσικὸν δυϊσμόν, καὶ ὅπου εὗρισκοντο εἰς ἄνθησιν αἱ δοξασαὶ τῶν Γνωστικῶν, Παυλικιανῶν, Μεσσαλιανῶν καὶ Εὐχιτῶν. Ἐξ Ἀσίας τὰ δόγματα τῶν αἰρετικῶν τούτων ὑπεισῆλθον εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ μέγα μέρος διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων ἀποίκων, τῶν ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας περὶ τὴν Φιλιππούπολιν⁵ καὶ Ἀδριανούπολιν⁶.

1. Τιμ. 41 c «Τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμετέραν γένεσιν».

2. Βλ. Ν. Γ. Πολίτην, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Β', 1921, σ. 108.

3. Ἐνθ' ἄν., σ. 108.

4. Αὐτόθι, σ. 108.

5. «Περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ὁ Ἀλέξιος σκηνοσάμενος, ἐκεῖ τὸν ἑαρινόν τε καιρὸν καὶ τὸν θέρεον, ἤδη δὲ καὶ πολλὴ τοῦ μετοπώρου διέτριβε. Καὶ ἦν ἔργον αὐτῷ τῆς ἐκεῖσε διατριβῆς ἢ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὗς Πανλικιανούς ἢ δημώδης ὀνομάζει φωνή (πολὴν γὰρ τοῦτο τὸ γένος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατοικῶσιν, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ μεταγαγόντος ἐκ τῆς ἐφῆς αὐτοῦ κᾶν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος) οἷς διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήνεγκεν». Ζωγράφου, Χρον., ΙΗ', σ. 316 (Βόννη). Ν. Καλογερά, Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός καὶ οἱ αἰρετικοὶ Βογομίλοι. Ἀθήναιον, τόμ. 9, Ἀθήνησιν 1880, σ. 257.

6. Οἱ αυτοκράτορες Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος (741 - 775) καὶ Ἰωάννης ὁ Τσιμισκῆς

Ἐν Βουλγαρίᾳ αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Ἱερεμῖα Βογομίλου εὗρον ἰσχυρὰν ἀπήχυσιν καὶ ἤνθησαν ἀπὸ τοῦ 10^{ου} αἰ. ἰδίᾳ εἰς τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ λαοῦ, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι εὐρίσκοντο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ των.

Ἐκ Βουλγαρίας ἡ αἵρεσις κατέκλυσε τὴν Βλαχίαν, Σερβίαν, Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην, ἐκεῖθεν δὲ τὴν Δύσιν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα ¹.

Τὸ μέρος τῆς παραδόσεως περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν θηρίων ἔναντι τῶν πρωτοπλάστων μετὰ τὴν ἁμαρτίαν συμφωνεῖ πρὸς ἀνάλογον διήγησιν, περιλαμβανομένην εἰς τὸ «Περὶ Ἀδὰμ» βιβλίον βαβυλωνιακῆς τινος αἰρέσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ λέγεται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἠπατήθησαν ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, τὰ ζῶα ἔγιναν ἐχθροὶ αὐτῶν ². Κατόπιν τὰ εἰς τὸ τέλος τῆς διηγέσεως ἀναφερόμενα, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ μὴ εἰσέλθῃ πλέον γυναῖκα εἰς τὸν Παράδεισον, «ἀφοῦ μὴ ὥρα ἐκάθησε ἡ Εὐὰ μέσα καὶ δὲν ἄφησε παλούκι στὸ φράχτη» καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος περὶ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, καθ' ἣ αὕτη «ἐφόρεσε φουστανέλλες καὶ ἐμπῆκε γὰρ σπανὸς καὶ διὰ τὴν ἀνακαλύψανε τὴν ἐξοικονομήσασα καὶ τὴν ἐβαλαν νὰ σιγυρᾷ τὸ κοιτέτι τοῦ Παραδείσου», μεταβάλλει τὴν ἐπίστασιν περὶ τῆς δημιουργίας τῶν πρώτων ἀνθρώπων παράδοσιν εἰς σύγχρονα δεδομένα.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 2 ἱερωτικὴ παραβολὴ ἐκτείνεται πρὸς τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Διαβόλου μετὰ τὴν ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐξοίσιν τῶν πρωτοπλάστων. Κατ' αὐτὴν ὁ Ἀδὰμ εἶχεν ἀπολέσει πάντα τὰ ἀγαθὰ του καὶ ὁ Διαβόλος τοῦ

(969-976) μετέφερον πολλοὺς Παυλικιανούς καὶ Μεσσαλιανούς εἰς τὴν Θράκην... «Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον συνέχισαν τῶν μὲν Μεσσαλιανῶν ἀποτελοῦσιν οἱ Εὐγῆται, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν δυνατιστικὰς ἰδέας, τῶν δὲ Παυλικιανῶν οἱ Βογόμιλοι». Βλ. Βασ. Στεφανίδου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 232.

1. Βλ. *N. Cartoian*, ἔνθ' ἄν., σ. 24-34, ὅπου καὶ βιβλιογραφία περὶ τῶν Βογομίλων, τὴν ὁποίαν ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ συμπληρώσω ἐνταῦθα διὰ τῶν ἐξῆς: *H. Grégoire*, Les sources de l'histoire des Pauliciens. Bulletin Cl. d. Lettr. Acad. R. de Belgique, A 22 (1936), σ. 95-114. *H. - C. Puech et Vaillant*, Le traité contre les Bogomiles de Cosmas le prêtre, Paris 1945. *Steven Runciman*, The medieval Manichee, Cambridge 1947. *D. Obolensky*, The Bogomils. A study in Balkan Neo-Manichaeism. Cambridge 1948. *Alex. V. Soloviev*, Le problème du bogomilisme en Bosnie médiévale, Περαιγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1956, σ. 238-257. *M. Loos*, Deux contributions à l'histoire des Pauliciens, Byzantinoslavica XVII (1956), σ. 19-57. Τοῦ αὐτοῦ, Le mouvement Paulicien à Byzance, Αὐτόθι, τόμ. XXV, 1 (1964), σ. 52-68. *D. Angelov*, Zur Geschichte des Bogomilismus in Thrakien in der I. Hälfte des 14. Jahrhunderts, Byzant. Zeitschr., τόμ. 51 (1959), σ. 374-378. Ἑ. Ἀναστασίον, Οἱ Παυλικιανοί. Ἡ ἱστορία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, Ἀθῆναι 1959.

2. Βλ. *D. Albert Hauck* ἐν Realencyklopädie für protest. Theol. und Kirche, Bd. XII, 1903, σ. 155 κ.ἐξ.

ὑπεσχέθη «γὰ τοῦ τὰ δώκη οὐλα ξανά», ὅταν θὰ τοῦ ὑπέγραφε συμφωνίαν ὅτι θὰ ἐγίνετο ἰδιώκος του.

Συμφώνως πρὸς ἄλλας ἐκ Θοράκης (Κορουτζὶ Διδυμοτείχου)¹ καὶ Κωνσταντινουπόλεως² διηγήσεις, ἡ συμφωνία συνάπτεται μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Διαβόλου ὅτι θὰ φωτίσῃ τὸν Ἀδάμ ἐν τῇ σκοτίᾳ. «Τὸ φῶς κατὰ τοὺς μύθους ὄλων τῶν λαῶν ἦτο κάποτε ἀποκλειστικὸν κτῆμα τῶν θεῶν καὶ εἴτε διὰ κλοπῆς εἴτε δι' εὐεργεσίας θεοῦ τινος ἐκομίσθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους»³.

Εἰς ἄλλην παραλλαγὴν ἐκ Βασαρά τῆς Λακεδαιμόνος⁴ λέγεται ὅτι ὁ Διάβολος ὑπεσχέθη γὰ βοηθήσῃ τὸν Ἀδάμ, διότι ἐκεῖνος «δὲν ἤξερε ποῦ γὰ πάη καὶ τί γὰ κάνη». Ἐπίσης, συμφώνως πρὸς ἄλλην πελοποννησιακὴν διήγησιν⁵, ὁ Ἀδάμ ὑπέκυψεν εἰς τὸν Διάβολον ἐκ πείνης. Τέλος δ' εἰς ἄλλην διήγησιν ἐκ Κρήτης νέος παραδίδεται εἰς τὸν Διάβολον καὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἐκκλησιασθῇ πλέον, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ κατακτήσῃ τὴν καρδίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπωμένης «κυραδοπούλας»⁶.

Ἡ τελευταία αὕτη παράδοσις παραδίδεται ἐκ τοῦ «Βίου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου», εἰς τὸν ὁποῖον μετ' ἄλλων θαυμάτων εἶναι προσηρημένη καὶ ἡ «περὶ τοῦ ἀρνησαμένου τὸν Χριστὸν ἀποστόλου» διήγησις⁷.

Καὶ ἄλλην ἀνεκδοτὴν ἐκ Πατρῶν παραδίδει νέος ἐτοιμολόγος βοσκὸς παραδίδει τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Διάβολον μὲ τὴν προσέγγισιν, ὅπως ἐκεῖνος τὸν ἐνισχύσῃ καὶ ἐκδικηθῇ καὶ πεθαμένος τὴν μητέρα του καὶ τὸν μητριὸν του διὰ τὴν κακίην των πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰν. Ἡ ἐπιθυμία του ἐπραγματοποιήθη. Ἐγίνε βορκόλακας καὶ τοὺς ἐκακοποιεῖ⁸.

Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου δημοσιευθεῖσα ἐκ Χαλαζόνης Ἑράνης Τριφυλίας παράδοσις ὑπὸ τὸν τίτλον «οἱ Χαλαζονίτικοι μύλοι», καθ' ἣν ὁ Διάβολος ὑπεσχέθη «ἀχτίμητο πλοῦτος» εἰς μυλωνᾶν, εἰς ἣν περιπτώσιν ἐκεῖνος δὲν θὰ μετέβαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ δὲν θὰ ἔκαμνε τὸν σταυρὸν του⁹. Συγγενὴς εἶναι

1. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 388-391, ἰδίᾳ σ. 390.

2. Ἀσημείνως Μπούρα, Περί τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ ἔξουλου τῆς γνώσεως, Λαογρ., τόμ. σ. 20, (1962), σ. 567.

3. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 409.

4. Ἀντ. Μιχαλακία, Ἀδάμ καὶ Χριστὸς, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 569.

5. Ν. Λάσκαρη (Λασταίου), Τὸ ὁμόλογο τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας' ἐφημ. «Μορέας τῆς Τριπόλεως», 6 Ἰαν. 1929. Ἀνεδημοσιεύθη εἰς Λαογρ., τόμ. 20, (1962), σ. 569-70.

6. Βλ. Μαρίαν Λιουνδάκη, ἐν Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 570-572.

7. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 414-16.

8. Α. Α. ἀρ. 2250, σ. 16-17, συλλ. Α. Λουκάτου, Παξοί, 1957.

9. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 519, ἀρ. 850.

πρὸς τούτοις καὶ ἡ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πελοποννησιακὴ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Διάβολος θὰ ἐδέχετο «*νά δὴν στοὺς διψασμένους νερὸ νὰ πιοῦν*», ἐὰν θὰ ἐδέχοντο «*νά τοὺς βουλλώσῃ μὲ τὴν κολοκύθα*». Ὅσοι δεχτοῦν, θὰ τοὺς βουλλώσῃ καὶ θὰ εἶναι βουλλωμένοι, ἄνθρωποι τοῦ Διαβόλου, πὺν δὲν θὰ βροῦν ποτὲ συχώρεση ἀπὸ τὸ Θεό»¹.

Τὸ βούλλωμα ἢ σφράγισις ὑπὸ τοῦ Διαβόλου γίνεται συνήθως ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ἐπισημοποιεῖ τὴν ἐξαγορὰν. Διὰ τοῦτο τὸ βάπτισμα ὁρίζεται ὡς «*σφραγὶς δωρεᾶς πνεύματος Ἁγίου*», ἵνα πιστοποιηθῇ ὅτι ὁ βαπτισθεὶς εἰς Χριστὸν ἐγένετο κτῆμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει ἤδη τὴν προστασίαν του κατὰ τῶν προσβολῶν τοῦ Διαβόλου².

Εἰς ἄλλην παράδοσιν ἐκ Τροιζηνίας τεχνίτης ἀναλαβὼν νὰ κατασκευάσῃ γέφυραν εἰς τὸ Κρεμαστὸ τοῦ Λαμαλά ἀποτυγχάνει, ὁ δὲ πασᾶς κατὰ συμφωνίαν πρόκειται «*νά τοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι*». Ὁ Διάβολος, παρουσιασθεὶς εἰς τὸν τεχνίτην, τοῦ ὑπόσχεται νὰ κατασκευάσῃ αὐτὸς τὴν γέφυραν καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ ὅ,τι ἄλλο τοῦ ζητήσῃ, ἀρκεῖ ἐκεῖνος νὰ τοῦ παραστήσῃ τὴν ψυχὴν του³.

Εἰς ἐτέραν παράδοσιν πτωχὸς πηδᾷ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Διάβολον καὶ συνάπτει συμβῆλαρον μετ' αὐτοῦ⁴.

Καὶ εἰς πολυπληθεῖς μεσαιωνικὰς παραδόσεις, λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, πολλοὶ ἀρχιτέκτονες παραδίδουσι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Διάβολον, ὥπως ἀναδεχθῇ οὗτος τὴν συντέλεσιν οἰκοδομημάτων, ἐπισκευῶν ἀπαιτούντων ἱκανότητα⁵.

Πρὸς ἀπόκτησιν ἰδίᾳ ψυχῶν ὁ Διάβολος παρέχει τὰ μέσα εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν ἀπόλαυσιν ἡδονῶν. Πρέπει ὅμως ὁ ἄνθρωπος νὰ υπογράψῃ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ συμφωνίαν μετ' αὐτοῦ. Ἡ πρόληψις αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, διεδόθη δὲ περισσότερον κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην καὶ τὴν δεκάτην ἑκτὴν. Ὁ ἐκ Κρήτης μοναχὸς Ἀγάπιος Λάν-

1. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 542, ἀρ. 886.

2. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 427.

3. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν. σ. 520-522, ἀρ. 852. Βλ. τὴν αὐτὴν παράδοσιν καὶ ἐν Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2268, σ. 950-951, συλλ. Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα-Ἥλις, 1926; «Τὴν παράδοσιν ταύτην λογοτεχνικῶς διεσκεύασεν ὁ Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆς εἰς διήγημα». Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 452-457.

4. Βλ. Δημ. Λουκάτου, Νεοελληνικὰ λαογραφικὰ κείμενα, Ἀθήναι 1957, σ. 242-43. Πρβλ. παραλλαγὴν ἐκ Κρήτης ὑπὸ Ἰω. Ἐλευθεράκη, περ. «Μύσων», τόμ. 7 (1938), σ. 157· ἐκ Πόντου ὑπὸ Ξ. Ἀκωγίου, Λαογραφικὰ Κοιτῶριον, Ἀθήνα 1939, σ. 436-37, ἀρ. 39. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 367, ἀρ. 6, καὶ R. M. Dawkins, Modern Greek Folktales, Oxford, 1953, σ. 374-375, ἀρ. 59.

5. Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 451.

δος ἐν τῇ «Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίᾳ» (μέρ. Α', κεφ. 6, σ. 21. μέρ. Γ', 23, σ. 341-42 καὶ 344) ἀναφέρει σχετικὰς πρὸς τὴν ἐν λόγῳ πρόληψιν διηγήσεις¹.

Τὸ μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου συμβόλαιον εἰς ὅλας τὰς ἐν λόγῳ διηγήσεις διελύθη, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθῃ εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Ἡ ἔγγραφος συμφωνία μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου εἶναι κοινὴ καὶ εἰς βουλγαρικὰς² καὶ ρωσικὰς παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπήγασαν ἀπὸ σλαβικά ἀπόκρυφα Καὶ ἐν Ρουμανίᾳ ἀπαντῶσιν ἀνάλογοι παραδόσεις. Οὕτως ἐν Μπουκοβίνη διηγούνται ὅτι ὁ Ἀδὰμ, θέλων νὰ ὀργώσῃ τὴν γῆν, ἠμποδοῖζετο ὑπὸ τοῦ Διαβόλου μὲ τὴν αἰτίαν ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι ἰδικόν του, διότι, πρὶν γίνῃ τοῦτο ὅτι εἶναι, αὐτὸς «τὸ ἔβγαλεν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν νερῶν». Ὁ Ἀδὰμ, βλέπων ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος σωτηρίας, συνεφώνησε νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων του. Ὁ Διάβολος τότε ἔλαβε «μερικὲς φουχιᾶς στάχτη, τὴν ἀνεκάτωσε καλὰ, ἔκαμε μ' αὐτὴν ἓνα κεραμίδι καὶ τὸ ἔδωσε στὸν Ἀδὰμ, νὰ τὸ ὑπογράψῃ. Ἐκεῖνος ἔβαλε τὸ δάχτυλόν σ' αὐτό... καὶ τὸ συμβόλαιον ἔκρινε. Τότε ὁ Διάβολος τὸ ἔφησε καλὰ στὴ φωτιὰ ὥς ὅτου ἔγινε στερεὸν καὶ πῆγε καὶ τὸ ἔκρυψε σὺν τῷ βάθος τοῦ Ἰορδάνη ποταμοῦ κάτω ἀπὸ ἓνα βράχιον. Ὅταν ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθῃ, τὸ συμβόλαιον διελύθη»³.

Ὡς προσέφησεν ὁ Θ. Dahn⁴, ὁ νόμος πρὸς τὴν ἀστυνόμενόν τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι ἀπλὴ ἐπέκτασις, ἡ ὁποῖα ἐξάγει τὰς συνεπείας ἄλλης συνθήκης, τὴν ὁποίαν Θεὸς καὶ Σαταναὴλ συνήκαν πρὸς διανομὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ζώντων καὶ νεκρῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς διανομῆς ταύτης εἶναι ἡ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀναγνωρίζων τὴν ἐξουσίαν τοῦ Διαβόλου ἐπὶ τῆς γῆς, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα νὰ κατοικήσῃ καὶ ζήσῃ ἐπ' αὐτῆς. Ὅθεν καὶ αὕτη προέρχεται ἀπὸ βογομιλικὰς διδασκαλίας καὶ ἀνάγεται ἀρχικῶς εἰς τὴν μεταξὺ Ὁρμουζδ καὶ Ἀριμὰν συνθήκην τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας... Ἀλλ' εἰς δημώδεις ἐλληνικὰς παραδόσεις δὲν ἔχομεν ἐνδειξιν περὶ τῆς πρώτης ἐκείνης μεταξὺ Θεοῦ καὶ Σαταναὴλ συνθήκης⁵.

Τῆς ἀνωτέρω ρουμανικῆς διηγήσεως ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, προερ-

1. N. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 448-450.

2. A. Strausz, Die Bulgaren, Leipzig 1898, σ. 79. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σελ. 408-409.

3. S. F. Marian, Sărbătorile la Români, τόμ. I. Cârniligile, București 1898, σ. 217-20.

4. Ἐνθ' ἀν., τόμ. I, σ. 238.

5. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 409.

χόμενοι ἐκ Τρανσυλβανίας, Μπανάτου καὶ Μολδαβίας, ἐδημοσιεύθησαν δ' εἰς διάφορους ἐν Ρουμανίᾳ συλλογὰς λαογραφικοῦ ὕλικου¹.

Εἷς τινὰς ἄλλας ρουμανικὰς παραδόσεις λέγεται ὅτι αἰτία τῆς συμφωνίας δὲν ὑπῆρξεν ἡ γῆ, ἀλλ' ἡ ἐλπίς τοῦ πρωτοπλάστου πρὸς ἀπόκτησιν τῆς εὐτυχίας², καὶ εἰς ἄλλας ἡ προσπάθεια αὐτοῦ, ὅπως διακόνῃ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις Διαβόλου καὶ Εὐας³.

Ὅτι δ' ὁ Διάβολος εἶχε συνάψει ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Εὐας ἀναφέρεται εἰς δημώδη ἐκ Μπουκοβίνης παράδοσιν, ἔχουσαν οὕτως: «*Ἀμέσως, ὅταν ὁ Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἐδιώχτηκαν ἀπὸ τὸν Παράδεισο στὸν ἐπίγειο Ἄδη πρὸς τιμωρίαν, ὁ Διάβολος εὗρέθηκε μὲ τὴν Εὐὰ καὶ ἡ Εὐὰ μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση ἔπασσε στὴν ἀγκαλιά τοῦ Διαβόλου καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀμάρτημα ἐγεννήθη ἓνα παιδί μὲ ἐπὶ κεφάλαια*»⁴.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τῆς παραδόσεως ταύτης προστίθεται ὅτι ὁ Ἄδὰμ, πληροφορηθεὶς τ' ἀνωτέρω, ἐσκέφθη νὰ κατασκευάσῃ πλοῖον μὲ σανίδας, νὰ περάσῃ θάλασσαν καὶ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὸν Σατανᾶν. Ἐκεῖνος, μαθὼν, τῇ βοηθείᾳ τῆς Εὐας, τὰς σκέψεις τοῦ Ἄδὰμ, μεταμορφώσεται εἰς ὄφιν καὶ συμβουλεύει τὴν ἀγαπημένην του, νὰ μὴ εἰσέλθῃ ἄνευ αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον. Κατὰ τὸ ταξίδιον ὁ ὄφιν βαρύνει, διὰ νὰ ναναγῇ τὸ πλοῖον τοῦ Ἄδὰμ, καὶ συλλαμβάνει αὐτοῦ. Ὁ Ἄδὰμ θέλει νὰ σκοτώσῃ τὸν ὄφιν, ἀλλ' οὗτος μεταμορφώσεται εἰς ποντίον καὶ ἀποτρεῖ νὰ κατατρώγῃ τὰς σανίδας τοῦ πλοίου. Ὁ Ἄδὰμ τὸν πιπρὶ μὲ τὸ γάντι, πού μεταμορφώνεται εἰς γάταν, ἡ ὁποία συλλαμβάνει τὸν ποντικόν. Ὁ Σατανᾶς ἐξέρχεται ἀπὸ τὰς τρίχας τῆς γάτας ὑπὸ μορφήν σπίδας⁵.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ἡ παράδοσις συνεχίζεται μὲ τὸ θέμα τοῦ κατακλυσμοῦ, ἀντὶ δὲ τοῦ Ἄδὰμ καὶ τῆς Εὐας, παρυσιάζονται ἐπὶ σκηνῆς ὁ Νῶε μετὰ τῆς συζύγου του.

Ἡ ἐν λόγῳ ρουμανικὴ παράδοσις ἀπηχεῖ προφανῶς τὰς βογομιλικὰς διδάσκαλίας περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἐξαπατήσεως τῆς Εὐας, συνοψιζομένης εἰς τὸ

1. T. Pamfile, ἔνθ' ἀν., σ. 95-98. *Pop Reteganul*, Povoști din popor, Sibiu 18-5, σ. 19. Elena Niculita Voronca, Datinele și credințele poporului român. tom I, Cernăuți 1903, σ. 17-18, S. F. Marian, Legendele Maicii Domnului. București, 1904, σ. 4-6. P. Henry, Bibliothèque de l' Institut Français des Hautes Études en Roumanie. Mélanges, 1927, București 1928, σ. 86-92.

2. T. Pamfile, ἔνθ' ἀν., σ. 100.

3. T. Pamfile, ἔνθ' ἀν., σ. 93.

4. Eleona Niculita Voronca, ἔνθ' ἀν., σ. 18.

5. N. Cartoian, ἔνθ' ἀν., σ. 37. Βλ. τοῦ αὐτοῦ, Zapișul lui Adam, ἐν Artă și tehnică grafică, Buletinul Imprimeriilor Statului. Caietul nr. 3. București, Martie 1938, σ. 9-11.

ἐξῆς χωρίον Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβινοῦ: «Εἶτα τῆς Εὐας ὁμοίως ἐκεῖθεν ποιηθείσης, καὶ ταῖς ἴσαις ἀπαστραψάσης λαμπρότησι, φθονῆσαι τὸν Σαταναήλ καὶ μεταμεληθῆναι, καὶ κωηθῆναι πρὸς ἐπιβουλήν τοῦ πλάσματος τοῦ ἰδίου, καὶ εἰσρῆναι τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ὄψεως, καὶ ἐξαπατῆσαι τὴν Εὐαν, καὶ συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ ποιῆσαι ἔγκνον, ἵνα τὸ σπέρμα τούτου προλαβὼν κατακυριεύσῃ τοῦ ἀδαμαιοῦ σπέρματος, καὶ ὡς οἷόν τε διαφθείρῃ, καὶ μὴ συγχωρῇ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Τὴν δὲ ταχέως ὠδινύσασαν ἀπογεννῆσαι τὸν Κάιν ἐκ τῆς συνουσίας τοῦ Σαταναήλ, καὶ ἀδελφὴν δίδυμον ὁμοιότροπον, ὄνομα αὐτῇ Καλωμενά ζηλοτυπήσαντα δὲ τὸν Ἀδὰμ συνελθεῖν καὶ αὐτὸν τῇ Εὐᾷ, καὶ γεννῆσαι τὸν Ἀβελ, ὃν ἀνελὼν εὐθὺς ὁ Κάιν, τὸν φόνον εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε»¹.

Εἰς ἕτερον κύκλον ρουμανικῶν παραδόσεων ἢ διάλυσις τοῦ συμβολαίου Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὸν Σωτῆρα, ἀλλ' εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν².

Ὅλαι αἱ ὡς ἄνω παραδόσεις προέρχονται ἐκ χειρογράφων καλογηρικῶν διηγέσεων, ἥτοι ἐκ τῆς γραπτῆς φιλολογίας καὶ οὐκ ἐκ τῶν κειμένων: *Λήγῃσι καὶ πολιτεία Ἀδὰμ καὶ Εὐας τῶν πρωτοπλάστων*³. Ἡ ἀρχὴ περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὐας⁴ καὶ τῶν ἐν τῇ ρουμανικῇ γλώσσῃ «*Inceputa dela Adam*» ἢ «*Cuvânt pentru Adam si Eva*»⁵. Ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ⁶ ἢ Ἀρχὴ περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὐας.

Τὸ παλαιότερον τῶν ρουμανικῶν χειρογράφων «*Adam si Eva*» τοποθετοῦμενον ὑπὸ *M. Gaster* εἰς τὰ ἔτη 1600-1625⁷ προέρχεται ἐκ σλαβικῶν παραλλαγῶν, αἱ ὅποια ἐμελετήθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ *Jordan Ivanov*⁸. Αὗται ἀπέρρευσαν ἀπὸ ἑλληνικὰ πρότυπα⁹, λατινιστὶ μεταφρασθέντα καὶ διαδοθέντα εἰς τὴν Δύσιν. Ἡ πρώτη εἰς τὴν σλαβικὴν μετάφρασιν κατὰ τὸν *V. Jagic* συνετε-

1. *Migne*, P. G., 130, 53, στ. 1297.

2. *Ion Creangă*, τόμ. III, σ. 39-40, τόμ. VIII, σ. 14.

3 *Σπ. Λάμπρου*, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', Cambridge 1895, σ. 37, ἀρ. χ/φ 450, 10.

4 *Σπ. Λάμπρου*, ἐνθ' ἄν., σ. 249, ἀρ. χ/φ 2788: 11.

5 *Βλ.* τὸ ὑπ' ἀριθ. 3813 χ/φον (ἀρχῶν 10ου αἰ.), φ. 91-101, τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2158 χ/φον, φ. 9-12, ἀποκείμενον ἐν τῇ αὐτῇ Βιβλιοθήκῃ.

6 Προέκειται περὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 469 χ/φου τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. *Βλ.* *M. Gaster*, ἐν *Revista pentru istorie, arheologie si filologie* τ. I (1883), σ. 74. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ χ/φου τούτου ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ, αὐτόθι, σ. 78-80, ἀνεδημοσιεύθη δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἔργῳ του *Chrestomatie română* τόμ. I, București 1891, σ. 63-65.

7 *Ior. Ivanov*, Βογομυλικά βιβλία καὶ παραδόσεις, Sofia 1925, σ. 207-227.

8 *Βλ.* περὶ τῶν ἑλληνικῶν τούτων προτύπων *Γ. Ἀ. Μέγαν*, ἐνθ' ἄν., σ. 412-13.

λέσθη παρὰ τοῖς Νοτίοις Σλάβοις, Βουλγάροις ἢ Σέρβοις, κατὰ τὸν 14^{ον} αἰ.¹.

Ἐκτὸς τούτων εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἀρμενικὴ μεταφράσις τῆς διηγήσεως «Ἀδὰμ καὶ Εὕα», γενομένη δι' ἑνὸς συριακοῦ ἢ ἀραβικοῦ ἐνδιαμέσου².

Διὰ τῶν λατινικῶν μεταφράσεων ἡ περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὕας διήγησις εἰσῆλθεν εἰς τὰς ρωμανικὰς καὶ γερμανικὰς φιλολογίας, συχνὰ δὲ παρενεβλήθη καὶ μεταξὺ ἄλλων συγγραφῶν, διασκευασθεισῶν ἑμμέτρως ἤδη ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰ.³. Συνέβη δηλαδὴ εἰς τὴν Δύσιν ὅτι ἐγένετο καὶ μὲ τὸν ἰδικόν μας Κρητὰ ποιητὴν Γεώργιον Χοῦμνον, ὁ ὁποῖος, ἀντλήσας ἐκ διαφόρων ἀποκρύφων πηγῶν, συνέθεσε περὶ τὸ 1500 ἑμμετρον «Ἐπιτομὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης»⁴.

Ἡ ὥς ἄνω λογία περὶ τῶν πρωτοπλάστων ρουμανικὴ διήγησις, μὲ τὸ ἐπεισόδιον τῆς συμφωνίας Ἀδὰμ καὶ Διαβόλου, ἐπέδρασεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰ. καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐν Ρουμανίᾳ ζωγραφικὴν. Ὁ *P. Henry* ἐπεσήμανε τὴν εἰκόνα τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πολυθρυλῆτου συμβολαίου μεταξὺ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Γένεσιν τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι διακοσμοῦν τὰς βοιωτικὰς τοίχους τῶν παλαιῶν μοναστηρίων τῆς Μπουκοβίνης⁵. Ἡ εἰκὼν παρῶν τὸν Ἀδὰμ νὰ κρατῇ ἓνα ξετυλιγμένον χαρτὶ καὶ νὰ ὑπογράψῃ τὴν συμφωνίαν. Ἐμπρὸς τοῦ ὁ Διάβολος, γεγενηφόρος καὶ μὲ οὐρανὸν κρατεῖ μὲ τὴν δεξιὰν χειρὰ μακρὴν ράβδον, συμβολίζουσαν

1. *V. Jagie*, Slavische Beiträge zu den bibl. Apocryphen, ἐν Denkschriften der Akademie, Wien 1893, σ. 15, 33, 42. Βλ. παρὰ Γ. *A. Μέγα*, ἔνθ' ἀν., σ. 409.

2. *E. Kautzsch*, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments, τόμ. II, Tübingen 1900, σ. 507-510. Περὶ τῆς προέλευσος τῆς παραδόσεως ταύτης διάφοροι ἀπόψεις διευτυπώθησαν ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν. Οὕτως ὁ *E. Schürer* (Geschichte des jüdischen Volkes, IV. Aufl. III Band., σ. 396) νομίζει ὅτι αὕτη, ἐὰν κρίνῃ κανεῖς ἐκ τῆς μορφῆς τῆς, εἶναι ἔργον χριστιανοῦ τινος συγγραφέως ἢ τὸ ὀλιγώτερον ὅτι διεσκευάσθη ὑπὸ χριστιανικῆς χειρὸς καὶ δέχεται ὅτι ὥς βάσις αὐτῆς ὑπόκειται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἰουδαϊκὸν ὕλικόν. Δὲν ἀποκλείει δὲ τὴν πιθανότητα ὅτι ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς φιλολογίας ἔχομεν μίαν συγγραφὴν περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀδὰμ. Ἄλλοι ἐπιστήμονες, ὥς ὁ *Harnack*, ὁ *Ginzberg*, ὁ *Kautzsch* καὶ ὁ *James*, βασιζόμενοι α) εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς παραδόσεως, ἢ ὁποῖα ἀπηχεῖ εἰς τινὰ σημεῖα ἰουδαϊκᾶς ἀντιλήψεως ὑπὸ διηγηματικὴν μορφήν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν φανεράν σχέσιν μὲ τὸν μιθραϊσμόν καὶ τὴν διαθήκην τῶν 12 Πατριαρχῶν καὶ β) εἰς τινὰς γλωσσικὰς ἰδιομορφίας τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὑποπτεύουν ὅτι τὸ πρότυπον αὐτῆς ἦτο ἐβραϊκόν. *E. Kautzsch*, ἔνθ' ἀν., σ. 510-512.

3. *Wilhelm Meyer*, Vita Adam et Evae, ἐν Abhandlungen der philosophisch-philologischen klasse der königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften, XIV Band. I. Abth., München, 1877.

4. Γ. *A. Μέγα*, ἔνθ' ἀν., σ. 411-412. Βλ. τοῦ ἰδίου, Περὶ τῶν χειρογράφων τοῦ ποιήματος τοῦ Κρητῶς Γεωργίου Χοῦμνου, Κρητικὰ Χρονικά, τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ', τεύχ. II, 1963, σ. 408-420.

5. *P. Henry*, ἔνθ' ἀν., σ. 82-92.

τὴν δύναμιν του, καὶ μὲ τὴν ἀριστεράν, τεταμένην, ὑπαγορεύει εἰς τὸν πρωτόπλατον τοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου.

Ἐπίσης ἡ αὕτη ἀγιολογικὴ παράδοσις διεσκευάσθη ἐν Ρουμανίᾳ εἰς στιχοῦργημα, φέρον εἰς τὰ χειρόγραφα τὸν τίτλον: «Τὸ ᾄσμα τοῦ Ἀδάμ» ἢ «Τὸ στιχοῦργημα τοῦ Ἀδάμ». Παράλλαγαί τινες αὐτοῦ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ. ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Μ. Gaster¹. ἄλλὰ τὸ ᾄσμα εἶναι παλαιότερον, διότι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἀπόκειται παράλλαγὴ τοῦ ἔτους 1760². Πλὴν δὲ τῆς παραδόσεως περὶ ὑπογραφῆς συμβολαίου μεταξὺ Ἀδάμ καὶ Διαβόλου ἐν αὐτῷ παρεμβάλλονται καὶ τινες διηγήσεις ἐκ τῆς Βίβλου, ὥς ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Νῶε, ἡ κακία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ συμβόλαιον διαλύεται. Χαρακτηριστικὴ ὡσαύτως ἐν τῷ στιχοῦργήματι τούτῳ εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου πειρασμοῦ τοῦ Κυρίου, ὥς αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιστῶν Ματθαίου³, Λουκᾶ⁴ καὶ Μάρκου⁵.

Τὸ δὲ θέμα τῆς ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐκπτώσεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ τοῦ θρήνου τοῦ Ἀδάμ διὰ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐλπίδα ἀπαντᾶ καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 18 Χριστουγεννιάτικον ᾄσμα τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἀγωνίου Πάνν, καθὼς καὶ εἰς δημῶδη συμμεμελῆ καλὰνδὰ τῆς παλαιᾶς καὶ Χριστουγεννιάτικης. Ταῦτα ἔχοντες ὡς πρωταρχικὴν πηγὴν τὸ παλαιὸν περὶ Ἀδάμ καὶ Ἐβας στιχοῦργημα. Πρέπει ὡσαύτως νὰ σημειώσω ὅτι εἰς ταῦτα συνυποκρίθησαν θεματὰ καὶ στίχοι καὶ ἐξ ἄλλων θρησκευτικῶν κειμένων, κυκλοφορουμένων ἐν Τρανσυλβανίᾳ κατὰ τὸν 17ον αἰ. Τὰ δὲ σλαβικὰ παράλληλα τῶν ἐν λόγῳ ᾠσμάτων γνωρίζομεν ἐκ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μ. Gaster¹ καὶ τοῦ Ν. Draganu².

Ἀρκεταὶ ἄλλαι δημῶδεις Νεοελληνικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουν, ὅτι ὁ Διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἐπλασεν ὁμοίως ζῶα ἄλλα τὸ ἔργον αὐτοῦ ἦτο ἀτελὲς καὶ ὁ Θεὸς ἢ ὁ Χριστὸς συνεπλήρωσεν αὐτὸ πρὸς βλάβην τοῦ Διαβόλου ἢ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου.

1. Βλ. Μ. Gaster ἐν Revista pentru istorie, arheologie și filologie, τ. I (1883), σ. 80-83. Τοῦ αὐτοῦ, Literatura populară română, București, 1883, σ. 276, κ. ἐξ., ἐνθα προσιθεται καὶ ἑτέρα παράλλαγὴ κατὰ χειρόγραφον τοῦ Aron Densusianu.

2 Βλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 4278 χ/φον, φ. 23^v-35^r, ὑπὸ τὸν τίτλον «Versul lui Adam de umilinta» ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας.

3 Κεφ. 4, 1-12. 4. Κεφ. 4, 1-14. 5. Κεφ. 1, 12-14.

1 Βλ. Μ. Gaster ἐν Revista pentru istorie, arheologie și filologie, τόμ. II (1883), σελ. 321-322, ἀρ. XV, σελ. 323-24, ἀρ. XVI, τόμ. III (1884), σελ. 107-108, ἀρ. XIX καὶ XX. Βλ. τοῦ ἰδίου, Literatura populară română, Bucur. 1883, σελ. 284 κ. ἐξ.

2 Βλ. Ν. Draganu, ἐν Dacoromania, τόμ. V (1928), σελ. 505 κ. ἐξ.

Οὕτως ἐν τῇ ὥς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 3 θρακικῇ παραδόσει λέγεται ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς «ἔχτισε ὅλο τὸν κόσμον», ἠθέλησε καὶ ὁ Διάβολος νὰ πλάσῃ τὸν λύκον, ἀλλὰ «*ψυχὴ δὲν μπόρεσε νὰ τότε δώσ᾽*». Ὁ Διάβολος τότε ἐπεξήτησε τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεοῦ «*πῶς νὰ κάμῃ τὸν λύκο νὰ περπατήσῃ*» καὶ ὁ Κύριος, πρὸς τιμωρίαν τοῦ Διαβόλου, διέταξε τὸν λύκον, διὰ στόματος τοῦ ἰδίου τοῦ πλάστου του, νὰ ζωντανεύσῃ καὶ νὰ τὸν φάγῃ· ἀλλὰ μόνον τὸ ἓνα πόδι αὐτοῦ ἐπρόλαβε νὰ φάγῃ ὁ λύκος καὶ δι' αὐτὸ ὁ Διάβολος εἶναι «*κουτσὸς*» καὶ «*μονοπόδαρος*» ἢ «*λυκοφαγωμένος*». Τὸ κωμικὸν τοῦτο περὶ τοῦ χωλοῦ Διαβόλου στοιχεῖον, ὡς γνωστόν, συνυπάρχει μὲ τὰς ἄλλας περὶ αὐτοῦ δοξασίας, καθ' ὧς οὗτος ἰσχυρὸν ἀκόμη τρόμον ἐμπνέει εἰς τὸν δεισιδαίμονα¹.

Τοῦ ὥς ἄνω ἀνεκδότου κειμένου τῆς θρακικῆς παραδόσεως γνωρίζομεν τρεῖς εἰσέτι δημοσιευμένας παραλλαγὰς ἐξ Ἀχαΐας², Κοζάνης³ καὶ Μακεδονίας⁴. Ἐτέρα παραλλαγή, τὴν ὁποίαν δὲν εἶδον, ἔχει δημοσιευθῇ ὑπὸ Λαζάρου Δούμα ἐν τῇ *Revue des traditions populaires*, ἔτ. 1893, τετ. 283-84⁵.

Κατὰ τὴν ἀνεκδοτον, ὡς ἄνω, ἐκ ξύλου παραλλαγὴν τῆς αὐτῆς παραδόσεως (Β') ὁ λύκος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Διαβόλου «*μὲ τέσσερα ξύλα*», διὸ καὶ ἔχει «*τὸ λαμπρὸ ξυλασμένο*». Τὸ μυθολογικὸν τοῦτο στοιχεῖον αἰτιολογεῖ προφανῶς τὴν φρικτὴν τοῦ λύκου κατάστασιν μὲ ὁποῖαν λεπτὴν ἐπὶ τὴν ἐπὶ τὴν καὶ προσοδεῖ εἰς τὴν παράδοσιν αἰτιολογικὸν χαρακτηρισμόν.

Περὶ σποτέρας ὅμως λεπτομερείας αὐτῆς ἐκ ξύλου κατασκευῆς τοῦ λύκου παρέχουν αἱ ἐκ Πραμάντων καὶ Ζαγορίου (Σαρματσάνων) τῆς Ἡπείρου παραλλαγαί (Γ', Δ'), καθ' ὧς ὁ λύκος κατεσκευάσθη ἀπὸ «*κούτσουρο γκοριτζᾶς*», δηλαδὴ ἀγριαπιδέας, καὶ διὰ τοῦτο «*δὲν μπορεῖ νὰ στρέψ᾽*» καί, ὅταν θέλῃ νὰ γυρίσῃ, «*γυρίζ᾽ μονοκόμματος*» καὶ εἶναι «*ἀλύγιτος, κούτσουρο*». Ἐν τῇ ἐκ Παλίνγγου τοῦ Ζαγορίου παραλλαγῇ (Δ') ἀξιοπρόσεκτα εἶναι καὶ τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ σκύλου, καθ' ἃ ὁ Χριστὸς «*ἀπόλυσι τὴ γκλίτσα τ' κ' ἔγινε σκύλος κ' ἐκνήγησι τὸ λύκο*». Ὁ Χριστὸς οὕτως ἐπιτυχῶς ἀντηγωνίσθη τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ, πλάσας τὸν σκύλον. Περὶ δὲ τοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ σφραγίσματος τῶν αἰγῶν εἰς τὰ γόνата καὶ

1 Περὶ τοῦ χωλοῦ Διαβόλου βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Νεοελληνικὴ Μυθολογία*, μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 424, 471-473. *Τῶν ἰδίων*, Λαογρ. Σύμεικτα, τόμ. Β', 1921, σ. 108.

2 Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, τόμ. Α', 1904, σ. 515-516, ἀρ. 843.

3 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 516, ἀρ. 844.

4 Αὐτόθι, σ. 516-517, ἀρ. 845.

5 Βλ. καὶ περιοδ. Mélusine, τόμ. (1888/89), σελ. 266, παρὰ Ν. Cartoian, *Cărțile populare în literatura Românească*, vol. I. Epoca influenței Sudslave, București 1929, σ. 40.

τῆς διαφορᾶς τῶν ἡμέρων ἀπὸ τὰ ἀγριόγριδα λεπτομερέστερος γίνεται λόγος εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 παραδόσιν καὶ τὰς παραλλαγὰς αὐτῆς.

Ὅμοιās πρὸς τὰς ἐκ Πραμάντων καὶ Παπίγγου Ζαγορίου (Σαρακατσάνων) διηγήσεις περὶ τῆς ἐκ ξύλου ἀγριαπιδέας κατασκευῆς τοῦ λύκου ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἀπαντῶμεν καὶ ἐν Κονίτῃ τῆς Ἡπείρου¹ καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ δὲ Δημήτριος Λουκόπουλος λέγει (Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα - Φυτά, ἐν Ἀθήναις, 1940, σ. 19) ὅτι κατὰ παραδόσιν ἐξ Αἰτωλίας: «ὁ Χριστὸς ἄρπαξε τὴ φλογέρα μὲ τις δώδεκα τρυπες καὶ τοῦ τὴν ἔρριξε. Αὐτὸ ἦταν ἡ συμφορὰ τοῦ λύκου. Ἀπὸ τότε κ' ὕστερα τὸ καλοκαίρι ἀνοίγει τὸ σῶμα του δώδεκα πληγὲς καὶ ἀπὸ κάθε πληγὴ στάζει ἔμψυο».

Ἡ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λύκου παράδοσις, ἥτις ἐνθυμίζει καὶ προφανῶς ἀπηχεῖ τὰς ὑπὸ τῶν δύο ἀνταγωνιζομένων δυνάμεων, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, βογομλικὰς περὶ τῆς δημιουργίας ἀντιλήψεις, εἶναι λίαν διαδεδομένη καὶ παρὰ τοῖς Βουλγάροις². Ἐν Ρουμανίᾳ ἐπίσης διηγούνται ὅτι ὁ Διάβολος ἔκαμε τὸν λύκον, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τοῦ δώσῃ ψυχὴν καὶ ἐπέτρεψε πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἐνεφύσησε πνεῦμα εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐζωντάνευσε. Ὁ Σατανᾶς, ἰδὼν τὸν λύκον ζωντανὸν νὰ στέκη εἰς τὰ πόδια τοῦ, τὸν διέταξε: «φάγε τὸν Κύριον».

— «Μὴ φάγῃς, λύκε, τὸν Κύριόν σου», εἶπεν ὁ Θεὸς θυμωμένος. Καὶ ὁ Διάβολος, διὰ νὰ σωθῇ, ἔρριξεν εἰς τὸ ὕδωρ³.

Παραπλήσια διηγήσεις ἀπαντῶσιν ὁμαίως παρ' Ἀλβανοῖς, Πολωνοῖς, Ρώσοις, Οὐκρανοῖς, Λεττονοῖς, Λιθουανοῖς καὶ Εὐαγονοῖς⁴.

Τῆς αὐτῆς προελεύσεως καὶ ὕφους εἶναι καὶ ἡ γνωστὴ ἐξ Ἀγρινίου παράδοσις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ χρησιμωτάτου εἰς τὸν ἀνθρώπον ὄνου. «Ὅταν ὁ Θεὸς διηγούνται, ἔφκειασε τὸν ἀνθρώπο, ἔφκειασε καὶ ὁ Διάβολος τὸ γάϊδαρο, ἀλλὰ δὲν ἠμπο-

1. Λ.Α. ἀρ. 1569 Γ', σ. 103 - 105, 11, X. Ρεμπέλη, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης, Κόνιτσα, 1929. Κονιτσιώτικα, ἐπιμελεῖα Ν. Χ. Ρεμπέλη, Ἀθῆναι 1953, σ. 163 - 164. (Ἐκδόσις Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρίας Ἀθηνῶν).

2. Βλ. *Iordan Ivanov*, ἐνθ' ἀν., σ. 345 - 348, ἀρ. 3 καὶ 9 - 11. Βλ. καὶ *Lydia Dragomanov*, ἐν *Mélusine*, ἔτ. 1888/89, σ. 265 - 67. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δημοσίευμα δὲν εἶδον.

3. Βλ. τὰς ἐν Ρουμανίᾳ παραδόσεις διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ λύκου ἐν *Elena Niculita Voronca*, *Datinele și credințele poporului român*, I, Cernăuți 1903, σ. 7.— *C. Radulescu-Codin*, *Ingerul Românilui*, București 1913, σ. 61-66. Βλ. καὶ τὴν εἰδικὴν περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ διῴριστικῶν παραδόσεων μελέτην τοῦ *I. A. Candrea*, *Iarba fiarelor*, București 1928, σ. 59-67. (*Cultura Națională*).

4. *O. Dähnhardt*, *Natursagen*, τόμ. I, Leipzig-Berlin 1907, σ. 147-150. *Antti Aarne*, *Estonische Märchen- und Sagenvarianten*. FF Communications, No: 25, σ. 145, 39: *Die Erschaffung des Wolfes: Der Teufel erschafft den Wolf, Gott gibt ihm das Leben*. Βλ. καὶ *Stith Thompson*, *Motif-Index of Folk-Literature*, vol. I, Copenhagen 1955, A 1750.

ροῦσε νὰ τὸν κάμῃ νὰ σαλέψῃ καί, ἀφοῦ πλέον ἀπελπίστηκε, παρακάλεσε τὸ Χριστὸ νὰ τοῦ βάλῃ ζωή. Τότε ὁ Χριστὸς εἶπε: «Σήκω, γαϊδούρι, νὰ ζήσ᾽ ἡ φτώχεια!» κ' ἐσηκώθη κ' ἐζωντάνεψε ὁ γαϊδαρός»¹.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 4 ἀνέκδοτος ἐξ Ἀχαΐας παράδοσις περὶ τῆς δημιουργίας «τῆς γίδας», μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτῆς, ὀφείλεται, ὥς καὶ αἱ προηγούμεναι, εἰς τὰς αὐτὰς δυϊστικὰς ἰδέας. Ὁ Σατανᾶς «ἐπλασε τὰ γίδια, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὰ κάμῃ νὰ κάθουνται, γιατί δὲν ἐλυγάγανε τὰ γόνατά τους καὶ ἔτσι ἐστεκότανε πάντα ὁλόρθα κ' ἐψοφάγανε». Ὁ Χριστὸς τὰ «ἐβλούλλωσε στὰ γόνατα τῶν μπροστινῶν ποδιῶν καὶ ἀμέσως ἐκαθίσανε». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι «τὰ γίδια ἔχουνε στὰ μπροστινὰ πόδια ἀπὸ μιὰ βούλλα στὸ κάθε γόνατο», δηλαδὴ ἓνα φυσικὸν τύπον σφραγίδος, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἀποδίδει εἰς τὸν Χριστόν. Οὕτως αἰτιολογεῖται μυθοπλαστικῶς φυσιολογικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν τῶν αἰγῶν, ἀποδιδόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Σωτῆρος, ἐφ' ὅσον κοινὴ ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πρόβατα, εἶναι δημιουργήματα τοῦ Σατανᾶ².

Τὴν ὅλην σωματικὴν τοῦ ζῴου κατασκευήν θεωρεῖ, ὁ λαὸς τῆς Ἀχαΐας διαβολικὴν διότι «ἡ γίδα, λέγουν, ἔχει κέρατα καὶ γόνατα, ὅπως ἀκριβῶς φαντάζονται τὸν Διάβολον κεραιφόρον καὶ γενειοφόρον. Ἐπειτα εἶναι ἀναλόγῃ, διότι ἔχει πάντοτε, ὡς λέγουν, «σηκωμένη τὴ νουρά της καὶ σατάναι οὐλα της τὰ κρύφια μέλη».

Κατὰ τὴν ἐξ Αἰτωλίας παραλλαγῆς (Β') τὴν ἀφράγισιν τῶν γονάτων τῶν γι-

1 Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 517, ἀρ. 846. Βλ. ὁμοίαν ἐξ Αἰτωλίας παράδοσιν καὶ ἐν Δημ. Λουκοπούλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία. Ζῶα-φύτα, ἐν Ἀθήναις 1940 σ. 87-88.

2 Καὶ ἐν Ἀγίᾳ Κυριακῇ (πρόφην Ποπόβφ) Σουλίου διηγούνται ὅτι «ἡ γίδα εἶναι τοῦ Σατάνη, τὰ πρόβατα εἶναι τοῦ Θεοῦ. Τὰ πρόβατα εἰν' εὐλοημένα, βόσκουνε σὲ καλὰ μέρη, ἐνῶ τὸ γίδι πααίνει στὰ ραϊγδιὰ καὶ γκρεμούς». Λ.Α. ἀρ. 2277 Δ', σ. 8. (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια τῆς Ἠπείρου, 1958). Ἐν Ἑλληνικῷ (πρόφην Λοζεσίφ) Ἠπείρου ἐπίσης λέγουν: «Ἡ γίδα ποὺ κολλάει πάνω στὰ δέντρα, τοὺς γκρεμούς, στὰ στεφάνια, ἔγινε ἀπὸ τὸ Σατανᾶ... Τὰ γίδια ἔχουν στὰ γόνατα μιὰ σφραγίδα. Λέν ὅτι τὴ σφραγίδ' αὐτὴ τὴν ἔβαλε ὁ Σατανᾶς». Λ.Α. ἀρ. 2382, σ. 408. συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, 1961). Καὶ ἐν Ἀπειρανθῷ Νάξου διηγούνται: «Τὰ πρόβατα δὲν ἔχουν δοῦ Διαόλου τριχ' ἀπάνω δῶνε, ἐνῶ τὰ ζᾶ, ζουλες, ἔχουν δοῦ Διαόλου τριχὰ καὶ πᾶσι μέσ' στὰ γκρεμνὰ, μέσ' στὰ γκρίφκια καὶ μέσ' στὰ θυργάδια, ποὺ πάει μόνον ὁ διάτανος (Διάβολος) ἐκεῖ κ' οἱ κουνκουμαῦλες (κουνκουβάγιες). Λ.Α. ἀρ. 1585, σ. 24. συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀπειρανθός - Νάξου, 1934/35. Βλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Νάξιακαὶ παραδόσεις, Λαογρ., τ. 17 (1957/58), σ. 42, 62. Βλ. καὶ τὴν ἐκ Φελλῶν Καλαβρύτων παράδοσιν, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 515, ἀρ. 842. Κατὰ παράδοσιν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δημ. Λουκοπούλου (ἐνθ' ἀν., σ. 18), «ὁ Χριστὸς... τοῦ ἔκαιγε (τοῦ γιδιοῦ) τὸ πόδι μὲ ἀναμμένη ἴσσα κ' ὕστερα τὸ ἄρμεγε καὶ τ' ἄφηνε. κεῖνο πῆγαινε παραπέρα, γονάτιζε καὶ κοιμότανε». Βλ. τοῦ ἰδίου, αὐτόθι, σ. 16 - 17.

διῶν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ, ἔκαμεν ὁ Διάβολος μὲ τὰ κέρατά του ¹. Κατόπιν, ἀνταγωνιζόμενοι ἐδημιούργησαν, ὁ μὲν Χριστὸς τὸ «μαντρόσκυλο», ὁ δὲ Διάβολος τὸν «λαγόν», καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς «τὸ λαγωνικό».

Πρὸς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ὁμοιάζει ἑτέρα ἀνέκδοτος ἐκ Παραμυθίας (Δ') ². Κατὰ τὴν ἐκ Πραμάντων παραλλαγὴν (Γ') «τὰ ἀγριόγιδα κοιμοῦνται μὲ τὰ πόδια τετωμένα», διότι «εἶναι ἀσφράγιστα».

Τέλος ἡ ἐξ Αὐλοτόπου Σουλίου παραλλαγὴ (Ε') εἶναι καὶ αἰτιολογικὴ περὶ τῆς ὑψώσεως καὶ τοῦ καταβιβασμοῦ τῆς οὐρᾶς τῆς αἰγός, ἀναλόγως τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

Ἡ πλάσις τοῦ λαγοῦ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δημιουργίαν τοῦ «λαγωνικοῦ», ὡς ἀναφέρεται, τὸ μὲν ἐν τῇ ὡς ἄνω αἰτωλικῇ παραλλαγῇ τῆς παραδόσεως «περὶ τῆς δημιουργίας τῆς γίδας», τὸ δὲ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 5 ἀχαϊκῇ παραδόσει «περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λαγοῦ». Ἐπὶ πλεόν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ γίνεται λόγος περὶ τῆς δεισιδαιμονίας συνηθείας τῶν λεγομένων «ἐνοδίων συμβόλων» ³. Κατὰ τὴν πρόληψιν ταύτην οἱ δοσιπόροι «γυρίζουνε πίσω, ἅμα ἀπαντήσουνε στὸ δρόμο τοὺς λαγὸν τὴν ἡμέραν».

Ὅμοίαν σχεδὸν πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 παραδόσιν ἐκ Φελλῶς Καλαβούρων ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ Ν. Γ. Πολίτης.

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκουν καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 6, 7 καὶ 8 παραδόσεις περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ βουβαλιοῦ, τῆς γαμψῆς καὶ τῆς ἀλογόμυιγας. Παραλλαγὴν τῆς ὑπ' ἀριθ. 6 ἐδημοσίευσεν ὁ Δημ. Λουκοπούλος ⁴.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ζώων, ὁ Διάβολος δημιουργεῖ, κατὰ τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, καὶ ἄψυχα πράγματα. Τοιαῦτα εἶναι: α) ὁ μύλος, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 9 διηγῇ μετὰ τῶν παραλλαγῶν αὐτῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι τῆς ἐξ Αἰτωλίας παραλλαγῆς (Β') τῆς ἐν λόγῳ διηγήσεως ἑτέραν καταγραφὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Γ. Πο-

1 Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 17), «ὁ Διάβολος παίρνει ἓνα μαχαίρι, κόβει τὴν πέτσα, ποὺ κρατοῦσε ἀλύγιστα τὰ γόνατα τῶν γιδιῶν, καὶ καταφέρνει κεῖνο ποὺ ἤθελε».

2 Βλ. τὴν ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 5 ἀνέκδοτον περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ λαγοῦ παράδοσιν ἐξ Ἀχαΐας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἐνδιαφερούσας λεπτομερείας.

3 Βλ. καὶ Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 18.

4 Λ.Α. ἀρ. 1365, σ. 381, 2, συλλ. Σπ. Μονσελίμη, Παραμυθιά, 1938. Ταύτην παραθέτω ἀνωτέρω ὡς παραλλαγὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 4 παραδόσεως.

5 Βλ. Θεοφράστου, Χαρακτ. 16.

6 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 514-15, ἀρ. 841.

7 Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 86-87.

λίτης¹. Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ἑτέραν καταγραφὴν τῆς ἐξ Ἀχαΐας παραλλαγῆς (Γ') τῆς αὐτῆς περὶ μύλου διηγήσεως, προερχομένην ἐκ Δίβρης τοῦ δήμου Λαμπείας τῆς Ἡλείας². β) Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ.10 παράδοσιν μία ὁπὴ τῆς τζαμάρας, εὐρισκομένη εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ παίκτης τοποθετεῖ τὸν ἀντίχειρα, εἶναι δημιούργημα τοῦ Διαβόλου³. γ) Ἐπίσης ὁ Διάβολος «ἔφτιασε τὸ ταβούλι» (νταούλι)⁴. δ) Δημιούργημα τοῦ Διαβόλου εἶναι ὡσαύτως «τὸ ἐλάτι καὶ ὁ πάλιουρας»⁵, ὡς διηγοῦνται ἐν Αἰτωλίᾳ⁶.

Ὅπως παρ' ἡμῖν, οὕτω καὶ ἐν Ρουμανίᾳ κυκλοῦνται παραπλήσιαι, τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν περιεχομένου, παραδόσεις. Καὶ ἐκεῖ π.χ. διηγοῦνται ὅτι διάφορα ζῶα, πτηνά, ἔντομα καὶ φυτὰ χρήσιμα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι δημιουργήματα τοῦ Κυρίου, ἐνῶ τὰ βλαπτικὰ εἶναι ἔργα τοῦ Διαβόλου. Οὕτως ἡ γαλῆ, ὅπως ἀνωτέρω εἶδομεν, «βγήκε ἀπὸ τὸ γάντι, ποὺ ἐπέταξεν ὁ Κύριος, γιὰ νὰ σώσῃ τὸ καράβι τοῦ Νῶε». Τὸ ἄλογον, τὸ πρόβατον, τὸ περιστέρι, τὸ ἀηδόνι, τὸ χελιδόνι, ἡ μέλισσα, τὸ σιτάρι, τὰ σταφύλια, εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Ἀντιθέτως δ' ἡ νυχτερίδα, ἡ κουκουβάγια, ἡ σφήκα, ἡ ἄκανθα κ.ἄ., εἶναι πλάσματα τοῦ Σατανᾶ. Ὅσαύτως «ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴ φλογέρα, ὁ δὲ Διάβολος τὴν ἀπαγορεύα»⁷. Εἰς ἄλλην δημώδη ρουμανικὴν παράδοσιν λέγεται ὅτι, «ὅταν ὁ Θεὸς ἐδημιούργει τὴ φλογέρα καὶ τὸ πρόβατο, ὁ Διάβολος ἔκανε τὸ βιολί καὶ τὴ γίδα»⁸. Ἐπίσης διηγοῦνται ὅτι «ὁ Διάβολος κατεσκεύασε τὸ κάρρο εἰς ἓν ὑπόγειον, ἀλλὰ δὲν ἴδοντο τὰ τὸ βγάλλῃ ἔξω. Τότε ὁ Θεὸς ἦλθε καὶ τὸ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ὑπόγειον, ἀφοῦ τὸ δέλωσεν εἰς τὰ μέρη, ποὺ τὸ ἀπήρτι-

1 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 518, ἀρ. 848.

2 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 518, ἀρ. 849. Βλ. καὶ Ν. Παπανικολάου, Ἀπὸ τοὺς Ἀρτινοὺς θρύλους, Πειραιῖκῃ - Πατραϊκῇ, ἀρ. 89, ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 12.

3 Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 517, ἀρ. 847 : Τὴν τζαμάρ, ὡς διηγοῦνται ἐν Κραβασαρεῖ Βάλτου, τὴν ἔφτιασε ὁ Χριστὸς καὶ τὸν τζουρλά, ὁ Διάβολος. Σίντας ἄκουσε ὁ Διάβολος, πὼς ἡ τζαμάρ ἐλάλει καλύτερα ἀπὸ τὸν τζουρλά, ἐφτόνευε καὶ ἔκαμε κρυφὰ μιὰ τροῦπα 'ς τὴν κάτω μεριά ἀπὸ πίσω, γιὰ νὰ χαλάσῃ τὴ φωνὴ τῆς τζαμάρας. Ἀλλὰ τότες ἡ τζαμάρ ἐβγάλε καλλιώτερη φωνή κ' ἔτσι ἔσκασε ὁ Διάβολος ἀπὸ τὸ κακό του».

4 Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 514, ἀρ. 840.

5 Πάλιουρας εἶναι ὁ παλιόροπος «ἀπὸ ρίζης πολὺκλαδον» κατὰ τὸν Θεόφραστον Ι, 3, 1.

6 Δ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 212.

7 S. Mihăilescu, Inceputul fluierului și a scripsei, ἐν τῷ περιοδικῷ Sezătoarea, Ι (1892), σ. 156.

8 Tiberiu Alexandru, Iustrimentule muzicale ale poporului Român, București 1956, σ. 46. Βλ. καὶ βιβλιοκρισίαν μου περὶ τοῦ ἔργου τούτου ἐν Λαογραφ., τόμ. 18 (1959), σ. 588.

ζαν, καὶ τὸ ἐδώρισεν εἰς χωρικόν»¹. Εἰς ἄλλην παράδοσιν ἐκ Μπανὰτ ὁ Ἅγιος Πέτρος ἔκλειψε τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὸν Διάβολον καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους².

Παρόμοιαι ἢ συναφεῖς πρὸς τὰς ἀνωτέρω διύστικὰς ἢ βογομλικὰς παραδόσεις εἶναι διαδεδομέναι καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Πολωνίᾳ, Λιθουανίᾳ, Λεττονίᾳ, Ἑσθονίᾳ, Φιλανδίᾳ, Ρωσίᾳ καὶ Μογγολίᾳ. Τὰς ἑλληνικὰς συνέκρινα μὲ τὰς ρουμανικὰς, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς τελευταίας ταύτας γνωρίζω ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ οὐχὶ ἐκ μεταφράσεων καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι εὗρον ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔχουν μεγαλύτεραν πρὸς τὰς ἰδικὰς μας ὁμοιότητα ἀπὸ ὅσην ἔχουν αἱ ἀντίστοιχοι παραδόσεις τῶν ἄλλων λαῶν. Τῶν εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῆς Μογγολίας σχετικῶν παραδόσεων γινώσκω ἐλάβομεν ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ *O. Dähnhardt*, *Natur-sagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden*, τόμ. I, Leipzig und Berlin, 1907, σελ. 42 - 44, 147 - 150.

Τόπος ἐξ οὗ ἐξεπορεύθησαν αἱ ἐν λόγῳ διύστικαι παραδόσεις ὑπῆρξε πιθανώτατα τὸ Ἰράν, ἐκεῖθεν δ' αὐταὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ *O. Dähnhardt*³, ὁ ὁποῖος τὰς παραθέσας καὶ τὰς ἐμελέτησεν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἱρανικὴν λαογραφίαν, πρὸς τὰς πάλαιας ἀνατολικὰς κοσμογονικὰς ἀντιλήψεις καὶ πρὸς τὰς δοξασίας τῶν ἀσθετικῶν γραμμάτων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Δεν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐκ τῶν ἱρανικῶν συντελεστῶν τῆς διαδόσεως τῶν ἐν λόγῳ διηγήσεων ὑπῆρξαν αἱ διδασκαλίαι τῶν βογομύλων, ὡς αὐταὶ διατυπῶνται εἰς τὴν «*Πανοπλίαν Δογματικὴν*» τοῦ βασιλικικοῦ μοναχοῦ Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἕτερος παράγων τῆς διαδόσεως αὐτῶν, ἡ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα μογγολικὴ κυριαρχία, ἐκτεινομένη εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ρωσίας μέχρι τῆς βορείου Ἀσίας. «Αἱ μεγάλοι ἐμπορικαὶ ὁδοί, γράφει ὁ *N. Cartoian*, αἱ ὁποῖαι ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων συνέδεσαν τὸ ὄροπέδιον τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας πρὸς τὰς περιοχὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τέλος αἱ ἱρανικαὶ ἀποικίαι, αἱ ἐγκατασταθεῖσαι εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς νοτίου Ρωσίας»⁴, ἀσφαλῶς συνέβαλον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ἐν λόγῳ διηγήσεων.

Ἐν σχέσει τώρα πρὸς τὴν δομὴν καὶ τὸ ὕφος τῶν ἑλληνικῶν, ὡς ἄνω, διύστικῶν παραδόσεων ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς.

Εἰς αὐτὰς ὁ Διάβολος, τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ *Γ. Ἀ*

1 *N. Cartoian*, *Cărțile populare*, τόμ. I, București 1929, σ. 40.

2 *Tiberiu Alexandru*, ἔνθ' ἄν., σ. 47.

3 *O. Dähnhardt*, ἔνθ' ἄν., σ. 36 - 38.

4 *N. Cartoian*, *Cărțile populare*, τόμ. I, București 1929, σ. 40.

Μέγας, «παρουσιάζεται ως άνίκανος μιμητής του Θεού, ως πρόσωπον κωμικόν¹, ήτοι ή δυϊστική άρχή έμετριάσθη τόσον, ώστε, άντί δυϊστικών, έχομεν σατυρικούς μύθους»². Αίτία του φαινομένου τούτου, και πάλιν κατά τον Γ. Α. Μέγαν, είναι ότι «εις την Ελλάδα ό βογομισμός δέν απέκτησε ποτέ την εξάπλωσιν, την οποίαν έλαβεν εις την άλλην βαλκανικήν, έπειδή Κράτος και Έκκλησία έν Βυζαντίω κατεδίωξαν μετά σκληρότητος τους Βογομίλους»³.

Μετριασμός της δυνάμεως του Διαβόλου έν σχέσει προς την του Θεού παρατηρείται και εις τās αντιστοιχους ρουμανικās παραδόσεις, ιδίως τās αφορώσας εις την δημιουργίαν ζώων, πτηνών, έντόμων, φυτών και άλλων όντων. Αντιθέτως, εις τās παραδόσεις των Βουλγάρων, και άλλων τινών ένθνών, ό Διάβολος «δέν είναι άνίσχυρός τις αντίπαλος του Θεού, πολλάκις μάλιστα παριστάνεται και πολύ ισχυρότερος αυτού»⁴.

Αί έλληνικαί δυϊστικαί παραδόσεις έχουν έν γένει χαρακτήρα εϋτραπέλων διηγήσεων, ιδίως αί υπό Χρ. Κορύλλου έν Άγία παραγραφείσαι, έν πολλοίς δ' είναι και αιτιολογικαί των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων διαφόρων ζώων, φυτών και άνύχων όντων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Légendes dualistes néo-helléniques inédites.

par D. B. Economides

Parmi les légendes cosmogoniques du peuple hellénique une place importante est occupée par les légendes dualistes, selon lesquelles à la création des différents êtres, en dehors du principal créateur, a également participé le Diable, en étroite collaboration avec Dieu.

Des légendes analogues apparaissent dans la mythologie des anciens Grecs (Plat. Tim. 41 c.), des Égyptiens et des Perses.

Mais c'est dans le monde chrétien qu'on les rencontre plus largement

1 Όπως είδομεν, ούτος είναι «κουτσός, μονοπόδαρος, λυκοφαγώμενος» και «πηγαίνει καβάλλα σ' ένα λαγό».

2 «Εις την συστηματικήν δέ διάπλυσιν αυτών συνετέλεσαν πρό πάντων τὰ παραμύθια». Ο. Dähnhardt, τόμ. Ι, σ. 124). Γ. Α. Μέγα, ένθ' άν., σ. 394.

3 Γ. Α. Μέγα, ένθ' άν., σ. 394.

4 Γ. Α. Μέγα, ένθ' άν., σ. 394.

diffusées, et spécialement chez les hérétiques : Gnostiques, Pauliciens et Bogomiles.

L'auteur publie dix de ces légendes néo-helléniques inédites d'origine chrétienne, avec leur variantes provenant du Péloponèse, de l'Épire, de la Thrace, de l'Étolie, de l'Eurytanie et de l'île de Milos. Ces légendes se rapportent spécialement à la création de l'homme, à l'accord d'Adam et du Diable, à la création du loup, de la chèvre, du lièvre, du buffle, du chameau, de la mouche qui pique les bestiaux (stomoxe), du moulin et de l'instrument de musique appelé « zournas » (ζουρνᾶς).

Dans ses annotations (pp. 21-18) l'auteur pose et examine les problèmes et questions relatifs à ces contes, et mentionne également les commentaires provenant de textes populaires ou savants, anciens ou contemporains, de la tradition grecque. Il compare en même temps ce matériel aux légendes analogues des peuples Bulgare et surtout Roumain.

Parallèlement à cet examen comparatif, il étudie aussi les rapports de ces légendes avec les croyances et les conceptions des Bogomiles, ainsi que leur origine.

Il remarque enfin qu'une des principales causes qui contribuèrent à la propagation de ces légendes est due sans doute à la doctrine des Bogomiles telle qu'elle a été formulée dans la « Panoplie Dogmatique » (Πανοπλία Δογματική), œuvre du moine byzantin Euthymios Zighevinos (fin du 11ème, comm. du 12ème siècle).

A propos du style et de la structure de ces récits néo-helléniques, on remarque que le Diable, l'esprit du mal, y est représenté comme incapable de lutter avec Dieu, et est décrit comme un personnage comique. De ce fait, les légendes dualistes helléniques ont en général un caractère gai et humoristique. Elles comportent enfin une explication étiologique des caractéristiques des animaux (loup, chèvre, buffle, chameau, etc.) et des êtres inanimés (moulin, zournas etc.) qui s'y réfèrent.